

ΓΝΩΜΗ ΤΗΣ Ο.Κ.Ε.

ΓΙΑ ΤΟ

ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ

**«Αναμόρφωση του κληρονομικού δικαίου και συναφείς
διατάξεις»**

Απρίλιος 2026

[1]

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Στις 24 Μαρτίου 2026 εστάλη στην Ο.Κ.Ε. προς γνωμοδότηση από το Τμήμα Β΄ της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων της Προεδρίας της Κυβέρνησης, το Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τίτλο: «*Αναμόρφωση του κληρονομικού δικαίου και συναφείς διατάξεις*».

Για την επεξεργασία του εν λόγω Σχεδίου Νόμου συγκροτήθηκε Επιτροπή Εργασίας αποτελούμενη από τους κ.κ. **Μιχάλη Αλέπη, Χρήστο Ιωάννου, Φώτη Κολεβέντη, Άγγελο Δημαρά, Ιωάννη Κορκόβελο** και την κα **Δήμητρα - Ινές Αγγελή**.

Ως πρόεδρος της Επιτροπής Εργασίας ορίστηκε ο κ. **Ιωάννης Κορκόβελος**, Μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ο.Κ.Ε.

Στις εργασίες της Επιτροπής Εργασίας συμμετείχαν ως εμπειρογνώμονες οι κ.κ. **Ελευθέριος Καστρήσιος**, Επίκουρος Καθηγητής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, **Σταμάτης Κουμάνης**, Επίκουρος Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, **Σωτήριος Παπαμιχαήλ**, Δικηγόρος, και η κα **Λήδα - Παναγιώτα Αλέπη**, Νομικός, Σύμβουλος Διεθνούς Αναπτυξιακής Στρατηγικής.

Από πλευράς Ο.Κ.Ε. συμμετείχε και είχε τον επιστημονικό συντονισμό του έργου της Επιτροπής η κα **Χριστίνα Κουτσιούμπα**, Επιστημονική Συνεργάτης της Ο.Κ.Ε.

Η Επιτροπή Εργασίας ολοκλήρωσε το έργο της σε τρεις (3) συνεδριάσεις στις 20 Απριλίου 2026.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ	5
ΣΧΟΛΙΑ ΟΚΕ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΟΥ Ν/Σ	18
ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ	28
ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ Ο.Κ.Ε.	60

Γνώμη της Ο.Κ.Ε. επί του Σχ/Ν του Δικαιοσύνης

«Αναμόρφωση του κληρονομικού δικαίου και συναφείς διατάξεις»

ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ

Η αναθεώρηση του κληρονομικού δικαίου στην Ελλάδα αποτελεί ένα ζήτημα που για ποικίλους λόγους απασχολεί όλο και πιο έντονα τη δημόσια, νομική και επιστημονική συζήτηση. Το Πέμπτο Βιβλίο του Αστικού Κώδικα, που αφορά στο κληρονομικό δίκαιο, τέθηκε σε ισχύ το 1946 και παρέμεινε ουσιαστικά αναλλοίωτο για σχεδόν οκτώ δεκαετίες. Οι τμηματικές τροποποιήσεις που επήλθαν (κυρίως με τους ν. 2447/1996, 3089/2002, 4055/2012, 5221/2025 κ.ά.) δεν άλλαξαν τα δομικά στοιχεία, ούτε την τελολογία του δικαίου αυτού. Στην ισχύουσα κατάσταση, ενώ αναγνωρίζεται ότι ο Αστικός Κώδικας έχει συμβάλλει σημαντικά στη διασφάλιση της οικογενειακής συνοχής και της κοινωνικής προστασίας, φαίνεται πλέον να μην ανταποκρίνεται πλήρως στις σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις.

Οι μεταβολές στη δομή και τον τύπο της οικογένειας, καθώς και στις συνθήκες και το προσδόκιμο ζωής, η αύξηση της κινητικότητας των πολιτών και η πολυπλοκότητα των οικονομικών συνθηκών και των σύγχρονων περιουσιακών στοιχείων καθιστούν αναγκαία την αναδιαμόρφωση των κανόνων που διέπουν το θεσμικό πλαίσιο του κληρονομικού δικαίου.

Άλλωστε, στη σύγχρονη πραγματικότητα, όπου οι οικογενειακές σχέσεις είναι πιο σύνθετες και οι οικονομικές δραστηριότητες πιο απαιτητικές, η αυστηρότητα και οι τεχνικοί περιορισμοί του ισχύοντος συστήματος συχνά δημιουργούν καθυστερήσεις, δυσχέρειες, εμπόδια στην αξιοποίηση της κληρονομιαίας περιουσίας, ιδίως δε σε περιπτώσεις διαδοχής επιχειρήσεων.

Η δε σύγχρονη περιουσία, η οποία αποτελείται πολύ συχνά από χρηματοοικονομικά προϊόντα, μετοχές, επιχειρήσεις και δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ ενδέχεται να έχει υποστεί και τις επιπτώσεις της υπερδεκαετούς οικονομικής κρίσης της χώρας μας, διέπεται από μια οικονομική πολυπλοκότητα που

δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά από ρυθμίσεις μιας άλλης εποχής.

Αναλυτικότερα, το ισχύον κληρονομικό δίκαιο, αναγνωρίζει πρακτικά ως οικογένεια μόνο την έννομη σχέση γάμου και συμφώνου συμβίωσης και την εξ αίματος συγγένεια. Η ελεύθερη συμβίωση, αν και μέχρι σήμερα αποτελεί αρκετά διαδεδομένη πραγματική κατάσταση, δεν επιφέρει σε κληρονομικό επίπεδο έννομα αποτελέσματα για τον επιβιώσαντα σύντροφο. Περαιτέρω, η μεγαλύτερη διάρκεια ζωής αποτελεί παράγοντα που θέτει εν αμφιβόλω την αποτελεσματικότητα του πλαισίου προστασίας του υφιστάμενου κληρονομικού δικαίου, ιδίως σε επίπεδο προστασίας νόμιμης μοίρας, καθώς τα τέκνα που κληρονομούν είναι πια στην πλειοψηφία ενήλικα και σε ώριμη πολλές φορές ηλικία, ενώ την ίδια στιγμή δεν υφίσταται πρόβλεψη για την ανταμοιβή άμισθων φροντιστών ηλικιωμένων και επί μακρῶ νοσηλευομένων προσώπων, ούτε δικλείδες ασφαλείας για την προστασία ηλικιωμένων ή/και ασθενών περιθαλπομένων σε νοσοκομεία, κλινικές και μονάδες φροντίδας ηλικιωμένων κατά τη σύνταξη διαθήκης.

Το μέχρι σήμερα υφιστάμενο σύστημα ευθύνης του κληρονόμου, έχει δημιουργήσει κατά περιπτώσεις προβληματισμούς σε κληρονόμους, οι οποίοι στην πράξη, εξαιτίας άγνοιας ή ολιγωρίας, καταλήγουν να ευθύνονται για χρέη που υπερβαίνουν την αξία της κληρονομιαίας περιουσίας, ενώ και η ιδιότητα του μεριδούχου ως κληρονόμου σύμφωνα με το ισχύον καθεστώς για τη νόμιμη μοίρα εντείνει τις συγκρούσεις μεταξύ κληρονόμων.

Ειδικότερα, το θέμα της διαδοχής των επιχειρήσεων έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ευρωπαϊκούς θεσμούς¹ τόσο από άποψη οικονομικής ευελιξίας, όσο και από την άποψη της νομοτεχνικής αρτιότητας μεταβίβασης περιουσιών. Οι σύγχρονες προσεγγίσεις εστιάζουν στην ανάγκη εξεύρεσης μιας νέας ισορροπίας μεταξύ της προστασίας των συγγενών και της ενίσχυσης της ατομικής αυτονομίας.

¹ https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/continuity-and-exit/business-transfers_en

Γενικότερα, δε, πολλά ευρωπαϊκά κράτη (Γερμανία, Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Ολλανδία) έχουν αναγνωρίσει την ανάγκη εκσυγχρονισμού του κληρονομικού δικαίου, με σκοπό αυτό να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες έννομης προστασίας, έχοντας ήδη προβεί σε σχετικές μεταρρυθμίσεις, ενώ και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης έγινε στο πλαίσιο αυτό προσπάθεια ενιαίας διευθέτησης των διεθνών κληρονομικών υποθέσεων με την έκδοση του Κανονισμού 650/2012/ΕΕ.

Εξίσου σημαντική είναι η ανάγκη απλοποίησης των διαδικασιών που σχετίζονται με την αποδοχή και εκκαθάριση της κληρονομιάς. Η γραφειοκρατία, οι καθυστερήσεις και η πολυπλοκότητα των σχετικών διαδικασιών αποτελούν συχνά τροχοπέδη για τους πολίτες και επιβαρύνουν τη λειτουργία της οικονομίας. Η αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών και η μείωση των διοικητικών βαρών θα μπορούσαν να συμβάλουν ουσιαστικά στην αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

Ιδιαίτερη θέση στη συζήτηση κατέχει και η φορολογική διάσταση της κληρονομιάς. Η αναμόρφωση του συστήματος φορολόγησης, με στόχο τη δικαιότερη κατανομή των βαρών και την αποφυγή αντικινήτρων για την αξιοποίηση της περιουσίας, αποτελεί βασικό στοιχείο μιας συνολικής μεταρρύθμισης.

Με το Σχέδιο Νόμου (Σχ/Ν) με τίτλο «Αναμόρφωση του κληρονομικού δικαίου και συναφείς διατάξεις» η πολιτεία επιχειρεί να αναθεωρήσει σημαντικό μέρος του Πέμπτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα (Κληρονομικό Δίκαιο), ενώ εισάγει και εντελώς νέες ρυθμίσεις σε αυτό. Αντιστοίχως, προβαίνει και σε τροποποιήσεις του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, καθώς και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας με σκοπό την συμπόρευση των διατάξεών τους και την εφαρμογή τους σε δικονομικό επίπεδο.

Σε αυτήν την κατεύθυνση, το αρμόδιο Υπουργείο Δικαιοσύνης ανάρτησε στην επίσημη ιστοσελίδα της δημόσιας διαβούλευσης² Σχέδιο Νόμου με σκοπό³ α) την προσαρμογή του κληρονομικού δικαίου στις σύγχρονες ανάγκες μέσω αναμόρφωσης του πλαισίου της εξ αδιαθέτου διαδοχής και της νόμιμης μοίρας, αναθεώρησης του

² <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=18208>

³ Υπουργείο Δικαιοσύνης, Παρουσίαση του Σχεδίου Νόμου για την Αναμόρφωση του Κληρονομικού Δικαίου <https://ministryofjustice.gr/?p=16096>

συστήματος της ευθύνης του κληρονόμου για τις υποχρεώσεις της κληρονομιάς, αναβάθμισης του θεσμού της δικαστικής εκκαθάρισης και απλοποίησης της διαδικασίας διευθέτησης των σχέσεων μεταξύ των συγκληρονόμων, β) την εισαγωγή νέων θεσμών και συγκεκριμένα των κληρονομικών συμβάσεων (αιτία θανάτου) και των συμβάσεων παραιτήσεως από μελλοντικά κληρονομικά δικαιώματα, προσφέροντας νέες κι ευέλικτες λύσεις για τους ενδιαφερόμενους πολίτες, γ) την επίλυση ερμηνευτικών ζητημάτων που δημιουργούσαν διχογνωμίες στη νομολογία, όπως ο υπολογισμός της μερίδας ετεροθαλών αδελφών, οι προθεσμίες αποποίησης για δικαιοπρακτικά ανίκανα πρόσωπα κ.α. και δ) την κατάργηση παρωχημένων διατάξεων, γλωσσική ομοιομορφία και συστηματική συνοχή των νέων διατάξεων.

Με το νέο αυτό νομοσχέδιο επιχειρείται μια συνολική αντιμετώπιση των προαναφερθέντων ζητημάτων εντός **26 άρθρων**, τα οποία κατανέμονται σε τρία (3) Μέρη (Μέρος Α' έως Γ').

Το πρώτο μέρος (Μέρος Α') με τίτλο «ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ» αποτελείται από δύο (2) Κεφάλαια.

Στο Κεφάλαιο Α' (άρθρα 1 και 2) περιλαμβάνεται ως σκοπός του νόμου ο εκσυγχρονισμός και η προσαρμογή του Κληρονομικού Δικαίου στις σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες και ως αντικείμενό του α) η αναμόρφωση της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής και της νόμιμης μοίρας, β) η αναθεώρηση του συστήματος για την ευθύνη του κληρονόμου για τις υποχρεώσεις της κληρονομιάς, γ) η αναβάθμιση του θεσμού της δικαστικής εκκαθάρισης κληρονομιάς, δ) η απλοποίηση της διευθέτησης των σχέσεων των συγκληρονόμων, ε) η εισαγωγή των νέων θεσμών κληρονομικού δικαίου, ήτοι των κληρονομικών συμβάσεων αιτία θανάτου και των κληρονομικών συμβάσεων παραίτησης από μελλοντικά δικαιώματα στην κληρονομία και στ) η κατάργηση θεσμών του κληρονομικού δικαίου που έχουν περιπέσει σε αχρησία.

Στο Κεφάλαιο Β' με τίτλο ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ – ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΜΠΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (άρθρο 3) περιλαμβάνονται τροποποιήσεις σε 135 άρθρα από τα 326 του Πέμπτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα, ενώ καταργούνται 28 άρθρα και προστίθενται 17 νέα άρθρα.

Αναλυτικότερα:

I. Γενικές διατάξεις κληρονομικής διαδοχής

Στο άρθρο 1710 προστίθεται ως τρίτη μορφή διάταξης τελευταίας βούλησης η κληρονομική σύμβαση αιτία θανάτου, ενώ κατόπιν αυτού αντικαθίσταται σε ολόκληρο τον Κώδικα η λέξη «διαθήκη» με «διάταξη τελευταίας βούλησης»

Στο άρθρο 1717 (Συνδιαθήκη) με το προτεινόμενο σχέδιο αίρεται η απόλυτη απαγόρευση συνδιαθήκης, καθώς πλέον μπορεί να λειτουργήσει στο πλαίσιο κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της τελευταίας· διαφορετικά παραμένει άκυρη.

II. Σύνταξη διαθηκών

Στο άρθρο 1719 η ανικανότητα για δικαιοπρακτική ικανότητα για τη σύνταξη δημόσιας διαθήκης περιορίζεται στους «ανήλικους που δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο έκτο έτος».

Με το νέο άρθρο που προστίθεται με αριθμό 1724 προβλέπεται μερική ακυρότητα ιδιόγραφης διαθήκης που καταρτίζεται από πρόσωπα σε νοσοκομεία, κλινικές, μονάδες φροντίδας ηλικιωμένων κ.λπ., κατά τη διάρκεια ή εντός τριών μηνών από τη διακοπή της νοσηλείας τους, κατά το μέρος που εγκαθιστά ως κληρονόμους πρόσωπα συνδεδεμένα με τα εν λόγω ιδρύματα (εκτός αν πρόκειται για εξ αδιαθέτου κληρονόμους).

Στο άρθρο 1725 με την προτεινόμενη τροποποίηση απλοποιείται η διαδικασία που αφορά στη δημόσια διαθήκη, καθώς πλέον μειώνεται ο αριθμός μαρτύρων (από 3 σε 2), η παρουσία των οποίων απαιτείται για τη σύνταξή της ενώπιον συμβολαιογράφου.

Με την τροποποίηση του άρθρου 1729 προστίθενται ρητά στους ανίκανους μάρτυρες «όποιοι δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα».

Στο άρθρο 1731 περί δήλωσης βουλήσεως διαθέτη περιλαμβάνεται για τους διαθέτες με σοβαρή αναπηρία λόγου -οι οποίοι μέχρι τώρα μπορούσαν να

συντάσσουν μόνο μουσική διαθήκη- και δυνατότητα να χρησιμοποιούν «μηχανικά ή ηλεκτρονικά μέσα που επιτρέπουν τη φωνητική απόδοση» ή να προσλαμβάνουν διερμηνέα.

Επί των προτεινόμενων άρθρων 1750–1752 ενόποιείται και απλοποιείται ο θεσμός «έκτακτης διαθήκης» (για τις οποίες στο ισχύον δίκαιο υφίσταται ξεχωριστή κατά περίπτωση πρόβλεψη) για την σύνταξη των οποίων απαιτείται παρουσία τριών μαρτύρων όταν ο διαθέτης «διατρέχει άμεσο κίνδυνο θανάτου» λόγω έκτακτων περιστάσεων, με καταγραφή από έναν μάρτυρα.

III. Δημοσίευση διαθηκών και κήρυξη ως κυρίας

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1759–1765 προβλέπεται αναδιάρθρωση της δημοσίευσης με κεντρικό ρόλο αυτόν του συμβολαιογράφου. Ήδη το σύστημα είχε μεταρρυθμιστεί με το ν. 5221/2025, εισάγοντας το «Μητρώο Διαθηκών».

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1762–1763 που αφορούν στη κήρυξη διαθήκης ως κυρίας προβλέπεται το πρώτον ότι η ιδιόγραφη διαθήκη που κατατέθηκε για φύλαξη από τον διαθέτη παράγει έννομα αποτελέσματα χωρίς την κήρυξή της ως κυρίας. Αντίθετα, ιδιόγραφη διαθήκη που τιμά αποκλειστικά πρόσωπα εκτός πρώτης τάξης/συζύγου ή που δημοσιεύεται μετά δύο έτη από τον θάνατο απαιτεί κήρυξη ως κυρίας για να παράγει έννομα αποτελέσματα.

IV. Εξ αδιαθέτου διαδοχή

Με το προτεινόμενο άρθρο 1808 που αφορά στην πρώτη τάξη διαδοχής, προβλέπεται ότι η διαδοχή κατά ρίζες επεκτείνεται και σε κατιόντες που «εξέπεσαν πριν ή μετά την επαγωγή», όχι μόνο σε αυτούς που δεν ζούσαν κατά την επαγωγή.

Με το προτεινόμενο άρθρο 1809 που αφορά στη δεύτερη τάξη διαδοχής ορίζεται ρητά ότι η μερίδα γονέα που εξέπεσε προσαυξάνει κατ' ισομοιρία τη μερίδα των αδελφών ή των τέκνων/εγγονών αδελφών, και μόνο αν δεν υπάρχουν τέτοιοι, τη μερίδα του επιζώντος συζύγου.

Με το προτεινόμενο άρθρο 1810 που αφορά στον επιζώντα σύζυγο προβλέπεται διαφοροποίηση της μερίδας του ανάλογα με τον αριθμό των υφιστάμενων τέκνων. Συγκεκριμένα ορίζεται στο 1/3 αν υπάρχει ένα τέκνο, στο 1/4 αν υπάρχουν δύο ή περισσότερα, ενώ εισάγεται δικαίωμα επιλογής επικαρπίας, αντί κυριότητας σε αντικείμενα της κληρονομίας.

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1811, 1813 και 1817 που αφορούν στην τρίτη, τέταρτη και πέμπτη τάξη διαδοχής προβλέπεται αναδιάρθρωση της εξ αδιαθέτου διαδοχής με εξάλειψη της τάξης των προπαππούδων/προγιαγιάδων και προσθήκη του συντρόφου με ελεύθερη ένωση.

Με τη νέα προτεινόμενη διάταξη του άρθρου 1817 εισάγεται για πρώτη φορά πρόβλεψη για τον σύντροφο που συζούσε μόνιμα σε ελεύθερη ένωση. Ειδικότερα, προβλέπεται ότι ο σύντροφος που συζούσε μόνιμα σε ελεύθερη ένωση τουλάχιστον τρία χρόνια με τον κληρονομούμενο (ή χωρίς χρονικό περιορισμό αν υπάρχουν κοινά τέκνα) αποκτά: (α) το εξάιρετο (οικιακά αντικείμενα), (β) αποκλειστική χρήση κατοικίας για ένα χρόνο, και (γ) εφόσον δεν υπάρχουν άλλοι κληρονόμοι, ολόκληρη την κληρονομία με δικαστική βεβαίωση.

Με τη νέα προτεινόμενη διάταξη του άρθρου 1819 εισάγεται για πρώτη φορά πρόβλεψη για νόμιμη κληροδοσία φροντιστή. Ειδικότερα, ορίζεται ότι πρόσωπο που ανέλαβε τη φροντίδα του κληρονομούμενου ουσιαδώς και χωρίς αντάλλαγμα, για τουλάχιστον έξι μήνες κατά τα τελευταία τρία χρόνια, αποκτά εκ του νόμου κληροδοσία, την οποία, όμως, ο κληρονομούμενος μπορεί να την αποκλείσει με διαθήκη. Το ποσό της καθορίζεται από το δικαστήριο βάσει του είδους και της έκτασης της φροντίδας.

V. Νόμιμη μοίρα

Με το προτεινόμενο άρθρο 1820 η νόμιμη μοίρα μετατρέπεται σε ενοχική αξίωση κατά του κληρονόμου, με τον μεριδούχο να μην έχει πλέον κατ' ανάγκη την ιδιότητα του κληρονόμου. Το ποσοστό παραμένει 1/2 της εξ αδιαθέτου μερίδας, αλλά η αξίωση «είναι κληρονομητή και μεταβιβαστή». Εισάγεται δε παραγραφή της σχετικής αξίωσης (2 έτη από τη λήξη του έτους κατά το οποίο ο μεριδούχος

πληροφορήθηκε την ύπαρξη της και πάντως με την πάροδο 20 ετών από θάνατο του κληρονομούμενου).

Με το προτεινόμενο άρθρο 1825 που αφορά στους περιορισμούς της νόμιμης μοίρας προβλέπεται ότι ο μεριδούχος που είναι και κληρονόμος και υφίσταται περιορισμό (καταπίστευμα, εκτελεστής, τρόπος) μπορεί να αποποιηθεί την κληρονομία και να ασκήσει τη χρηματική αξίωση νόμιμης μοίρας.

Με το προτεινόμενο άρθρο 1827 που αφορά στον προσδιορισμό της κληρονομίας προβλέπεται προσμέτρηση δωρεών των τελευταίων σε 5 έτη (αντί 10 σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο) έτη, ενώ προστίθεται ρητά και η δωρεά αιτία θανάτου στον υπολογισμό.

Με το προτεινόμενο άρθρο 1830 προβλέπεται δυνατότητα άσκησης αγωγής κατά του δωρεοδόχου, όχι πλέον για «ανατροπή» της δωρεάς (μέμψη άστοργης δωρεάς εντός δύο ετών από το θάνατο), αλλά αγωγή για «καταβολή ποσού που λείπει» (ή αυτούσια απόδοση) για την ικανοποίηση της νόμιμης μοίρας του, με παραγραφή τριών ετών από θάνατο. Δίνεται δε, δυνατότητα στο δωρεοδόχο να επιλέξει μεταξύ καταβολής χρηματικού ποσού και αυτούσιας απόδοσης.

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1832 επ. που αφορούν στην στέρηση νόμιμης μοίρας προβλέπονται πλέον τρεις ενιαίοι λόγοι για όλους τους μεριδούχους (αντί ανά κατηγορία): (α) επιβουλή ζωής διαθέτη ή μέλους οικογένειάς του, (β) κακούργημα ή σοβαρό πλημμέλημα (με αναφορά στην ενδοοικογενειακή βία) και (γ) αχαριστία με βαρύ παράπτωμα (ιδίως κακόβουλη παράλειψη διατροφής), ενώ καταργείται εντελώς ο λόγος «βίου άτιμου ή ανήθικου».

VI. Κληρονομική σύμβαση και εκ των προτέρων παραίτηση

Με το νέο προτεινόμενο Κεφάλαιο Δ' εισάγεται για πρώτη φορά ο θεσμός της κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου (άρθρα 1798–1807). Στα άρθρα αυτά προβλέπεται ότι ο κληρονομούμενος μπορεί με σύμβαση (αυτοπροσώπως ενώπιον συμβολαιογράφου) να εγκαταστήσει κληρονόμο, να συστήσει καταπίστευμα, κληροδοσία ή τρόπο. Η σύμβαση δεν ανακαλείται μονομερώς (πλην λόγω

παραπτώματος του τιμώμενου). Η ελευθερία διάθεσης εν ζωή διατηρείται, αλλά δωρεές από χαριστική αιτία προς βλάβη του τιμώμενου είναι δυνατόν να προσβληθούν με αγωγή διάρρηξης, ενώ προβλέπεται και δικαίωμα υπαναχώρησης σε συμβάσεις έναντι αντιπαροχής.

Με το νέο προτεινόμενο Κεφάλαιο Ζ' εισάγεται για πρώτη φορά ο θεσμός της σύμβασης παραίτησης (Άρθρα 1838–1843): Στα άρθρα αυτά προβλέπεται ότι με σύμβαση ενώπιον συμβολαιογράφου, ο ένας συμβαλλόμενος παραιτείται εκ των προτέρων από μελλοντικά δικαιώματα στην κληρονομία του άλλου (εξ αδιαθέτου ή εκ διαθήκης ή νόμιμης μοίρας), ολικά ή μερικά, με ή χωρίς αντάλλαγμα. Σε περίπτωση αμφιβολίας, τα αποτελέσματα εκτείνονται και στους κατιόντες του παραιτηθέντος.

VII. Ευθύνη κληρονόμου

Με το προτεινόμενο άρθρο 1892 προβλέπεται αντιστροφή του συστήματος ευθύνης κληρονόμου και ειδικότερα ορίζεται ότι ο κληρονόμος ευθύνεται μόνο με την κληρονομία, εκτός αν δηλώσει ρητά ότι θα τη διαχειρίζεται ελεύθερα (θετική δήλωση) ή συντρέχει κάποια από τις περιπτώσεις του άρθρου 1895 (παράβαση απαγόρευσης εκποίησης κ.λπ.).

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1893 επ. που αφορούν στη δικαστική εκκαθάριση προβλέπεται ότι την σχετική αίτηση μπορεί να υποβάλει (όχι μόνο δανειστής), αλλά «οποιοσδήποτε έχει έννομο συμφέρον». Εκκαθαριστής ορίζεται πλέον υποχρεωτικά δικηγόρος από ειδικό κατάλογο, ενώ περιλαμβάνεται και λεπτομερής ρύθμιση ολόκληρης της διαδικασίας (αναγγελία δανειστών, απογραφή, πίνακας κατάταξης, ανακοπή).

Με το προτεινόμενο άρθρο 1895 θεσπίζεται για πρώτη φορά απαγόρευση εκποίησης κληρονομιών αντικειμένων. Ειδικότερα πριν από την απόφαση εκκαθάρισης, ο κληρονόμος δεν μπορεί να διαθέτει κληρονομία αντικείμενα χωρίς άδεια δικαστηρίου (εκτός αν ζητά εκποίηση για ικανοποίηση δανειστών ή συντήρηση της κληρονομίας). Παραβίαση της σχετικής πρόβλεψης οδηγεί σε ατομική ευθύνη και σχετική ακυρότητα της διάθεσης έναντι δανειστών.

VIII. Κληρονομική ανικανότητα και αναξιοότητα

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1857–1861 προβλέπεται διάκριση σε δύο θεσμούς α) την αυτοδίκαιη κληρονομική ανικανότητα (άρθρο 1857) για καταδίκη αμετάκλητα για θανάτωση/απόπειρα/άλλο κακούργημα κατά της ζωής, υγείας ή γενετήσιας ελευθερίας και β) τη δικαστικά κηρυσσόμενη αναξιοότητα (άρθρο 1858) για ευρύτερο αριθμό ορισθέντων παραπτωμάτων. Εισάγεται για την άσκηση αγωγής κήρυξης αναξιοότητας αποσβεστική προθεσμία 2 ετών από τη γνώση του λόγου αναξιοότητας και 10 ετών από επαγωγή προς τον ανάξιο.

IX. Κληρονομικό καταπίστευμα

Με το προτεινόμενο άρθρο 1916 παρ. 3 εισάγεται για πρώτη φορά προθεσμία και δη 30ετής αποσβεστική προθεσμία για την επαγωγή στον καταπιστευματοδόχο από τον θάνατο του διαθέτη.

X. Κληρονομητήριο

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1923επ. στο κληρονομητήριο (άρθρο 1928) ορίζεται ότι θα αναγράφονται όχι μόνο κληρονόμοι και μερίδες, αλλά επίσης νόμιμοι μεριδούχοι, κληροδοσίες, τρόποι και ο εκτελεστής διαθήκης. Εισάγεται η δυνατότητα πολλαπλού κληρονομητηρίου για διαδοχικές κληρονομικές διαδοχές, ενώ για απλές περιπτώσεις (κατατεθείσα ιδιόγραφη διαθήκη ή κοινό κληρονομητήριο) αρκεί η δημοσίευση χωρίς κήρυξη ως κυρίας.

XI. Εκτελεστής διαθήκης

Με τα προτεινόμενα άρθρα 1984 επ. εισάγεται για την παύση του λειτουργήματος του εκτελεστή διαθήκης ρητή αποσβεστική προθεσμία 30 ετών από θάνατο του διαθέτη (νέο άρθρο 1997). Προβλέπεται νέα προστασία για ανήλικους/συμπαραστατούμενους κληρονόμους, καθώς ο εκτελεστής υπόκειται στις δεσμεύσεις επιτροπείας/συμπαραστάσης, εκτός ρητής αντίθετης βούλησης διαθέτη (νέο άρθρο 1989), ενώ αυξάνεται το χρηματικό όριο που απαιτεί δικαστική άδεια για εκποίηση ακινήτων της κληρονομίας ή δημοσίων χρεογράφων ή μετοχών

ή ομολογιών ανώνυμων εταιρειών ή για συνομολόγηση δανείου ή για συμβιβασμό ή δαπάνη από 290 σε 3.000 ευρώ (άρθρο 1988).

Στο Κεφάλαιο Γ' με τίτλο ΤΕΛΙΚΕΣ – ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ – ΚΑΤΑΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρο 4 έως 7) ορίζεται ο χρόνος εφαρμογής των διατάξεων για εκτελεστή διαθήκης και ειδικότερα, αν ο θάνατος του κληρονομούμενου επήλθε πριν από τη 16^η Σεπτεμβρίου 2026, οι εκτελεστές διαθήκης εξακολουθούν να ασκούν το λειτουργημά τους κατά το έως τώρα δίκαιο. Αν, όμως, πριν από την ανωτέρω ημερομηνία τους είχε ανατεθεί η διαχείριση της κληρονομίας, εφαρμόζεται από τη 16^η Σεπτεμβρίου 2026 το άρθρο 1989 του Αστικού Κώδικα (π.δ. 456/1984, Α' 164), ακόμα και αν ο θάνατος του κληρονομούμενου επήλθε πριν από την ημερομηνία αυτή. Περαιτέρω, καθορίζονται οι περιπτώσεις διατήρησης εφαρμογής προϊσχύοντος δικαίου σε διαθήκες και νέμηση ανιόντος, περιλαμβάνεται εξουσιοδοτική διάταξη για τον καθορισμό των όρων εγγραφής δικηγόρων στον ειδικό κατάλογο του άρθρου 1905 ΑΚ, την επιλογή και την αποζημίωσή τους στο πλαίσιο αυτό, ενώ απαριθμούνται αναλυτικά οι καταργούμενες διατάξεις⁴.

Το δεύτερο μέρος (Μέρος Β') με τίτλο «ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΛΟΙΠΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ – ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ – ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΩΝ» αποτελείται από τέσσερα (4) Κεφάλαια.

Το ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' που αφορά σε ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (άρθρο 8 έως 16) παρεμβαίνει στα άρθρα ΑΚ 57, 368, 612, 612Α, 1262, 1521, 1522, 1616 σχετικά με τη διεύρυνση της προστασίας της προσωπικότητας μετά θάνατον μέσω αναγνώρισης δικαιώματος σε κληρονόμους από κάθε διάταξη τελευταίας βούλησης, την ακυρότητα σύμβασης για την κληρονομία ζώντος τρίτου, τη διεύρυνση της προστασίας της οικογενειακής στέγης σε περίπτωση θανάτου του μισθωτή, την

⁴ α) το άρθρο 35 του ν. 4786/2021 (Α' 43), περί ερμηνευτικής διάταξης για κληρονόμους που ενηλικιώνονται, β) το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 8 του ν. 4356/2015 (Α' 181), περί του κληρονομικού δικαιώματος των μερών συμφώνου συμβίωσης, γ) το άρθρο 21 του ν. 1738/1987 (Α' 200), περί κληρονομικού δικαίου Ελλήνων πολιτών, κατοίκων εξωτερικού επί είκοσι πέντε (25) τουλάχιστον συνεχόμενα χρόνια, δ) η παρ. 2 του άρθρου 1625 του Αστικού Κώδικα (π.δ. 456/1984, Α' 164), περί κληρονομίας ή κληροδοσίας που επάγεται στον ανήλικο, ε) το άρθρο 1 του ν.δ. 472/1974 (Α' 174), περί συμβάσεων παραίτησης αλλοδαπού συζύγου από κληρονομικά δικαιώματα, και στ) το άρθρο 7 του ν. 1118/1972 (Α' 29), περί διαθηκικών ατόμων που νοσηλεύονται ή φιλοξενούνται σε ιδιωτικές μονάδες περίθαλψης.

επέκταση της προστασίας της οικογενειακής στέγης στον σύντροφο με σύμφωνο συμβίωσης, την επέκταση του τίτλου από τον νόμο υπέρ των νόμιμων μεριδούχων για την απόκτηση υποθήκης προς περαιτέρω διασφάλισή τους λόγω της μετατροπής της αξίωσής τους σε ενοχική, την αποσαφήνιση της βούλησης του κληρονομούμενου ως προς τη διοίκηση περιουσίας ανηλίκου, την διοίκηση περιουσίας ανηλίκου από διάταξη τελευταίας βούλησης ή δωρεά, την ευθύνη των γονέων και την προστασία ανηλίκου σε περίπτωση επαγωγής κληρονομίας και την διοίκηση περιουσίας ανηλίκου από διάταξη τελευταίας βούλησης ή δωρεά αντίστοιχα.

Το Κεφάλαιο Β' αφορά σε ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (άρθρο 17) και πιο συγκεκριμένα στην αντικατάσταση άρθρου 118 Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα σχετικά με τον περιορισμό της ευθύνης του Δημοσίου για υποχρεώσεις κληρονομίας, κατ' αντιστοιχία των διατάξεων περί αντιστροφής συστήματος ευθύνης του κληρονόμου.

Το Κεφάλαιο Γ' που αφορά σε ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (άρθρο 18 έως 24) παρεμβαίνει στα άρθρα ΚπολΔ 483, 808 Α και Β, 812Α, 814, 817 και 975 σχετικά με τη διεύρυνση της επιδίκασης επιχείρησης και θέσπιση ρύθμισης αναβολής καταβολής στο πλαίσιο δικαστικής διανομής, την αρμοδιότητα για την κήρυξη ιδιόγραφης διαθήκης ως κυρίας, τη διαδικασία δημοσίευσης κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου, τη διαδικασία βεβαίωσης κληρονομικού δικαιώματος συντρόφου σε ελεύθερη ένωση, την αρμοδιότητα και διαδικασία δικαστικής εκκαθάρισης κληρονομίας, την αναμόρφωση της διαδικασίας ανακοπής κατά την εκκαθάριση κληρονομίας και την αναδιάρθρωση γενικών προνομίων και καθιέρωση προνομίου υπέρ της νόμιμης μοίρας αντίστοιχα.

Το Κεφάλαιο Δ' που αφορά σε ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΕ ΕΙΔΙΚΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ (άρθρο 25) τροποποιεί συγκεκριμένα την παρ. 3 άρθρου 3 Κώδικα κοινωφελών περιουσιών και σχολαζουσών κληρονομιών σχετικά με την ευθύνη του Δημοσίου για υποχρεώσεις κληρονομίας.

Το τρίτο μέρος (Μέρος Γ') με τίτλο «ΕΝΑΡΞΗ ΙΣΧΥΟΣ» (άρθρο 26) ορίζεται ότι η ισχύς του υπό επεξεργασία νομοσχεδίου αρχίζει κατόπιν της ψήφισής του από την

16-9-2026, πλην των διατάξεων των άρθρων 1760 έως 1764 (δημοσίευση από προξενική αρχή, εμφάνιση δημοσίευσης ιδιόγραφης διαθήκης από διαμένοντα στο εξωτερικό, κήρυξη ιδιόγραφης διαθήκης ως κυρίας, παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων ιδιόγραφης διαθήκης, τεκμήριο γνησιότητας κυρίας διαθήκης) και 1923 έως 1933 (κληρονομητήριο) του Αστικού Κώδικα (π.δ. 456/1984, Α' 162) και του άρθρου 808Α (αρμοδιότητα για την κήρυξη ιδιόγραφης διαθήκης ως κυρίας) του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (π.δ. 503/1985, Α' 182) για τις οποίες αρχίζει από τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Επισημαίνεται ότι το υπό διαβούλευση σχέδιο νόμου⁵ αναρτήθηκε στην πλατφόρμα της Ανοιχτής Διακυβέρνησης στις 21/03/2026 ώρα 20:10, με καταληκτική ημέρα ώρα ολοκλήρωσης της διαδικασίας στις 20/04/2026 ώρα 09:00. Δηλαδή συνολικά, 29 ημέρες και 18 ώρες. Απεστάλη δε στην Ο.Κ.Ε. προς διατύπωση Γνώμης στις 24 Μαρτίου 2026 από το Τμήμα Β' της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων της Προεδρίας της Κυβέρνησης.

Ο χρόνος για την αποδοτική επεξεργασία του νομοθετικού υλικού (σ/ν), σε ένα τόσο καίριο και σύνθετο πεδίο πολιτικής δεν κρίνεται επαρκής για τον αναγνώστη, τους επιστημονικούς και τους κοινωνικούς φορείς. Όπως έχει επανειλημμένα υπογραμμίσει σε προηγούμενες Γνώμες της, η Ο.Κ.Ε. εκτιμά ότι ο επίσημος χρόνος της διαβούλευσης θα πρέπει να είναι ικανός, ώστε να μπορεί να εκπονηθεί μια πλήρης και συμπεριληπτική γνωμοδότηση, κατόπιν της προβλεπόμενης εκ του νόμου διαδικασίας και των απαραίτητων συνεδριάσεων των οργάνων της. Στις δε περιπτώσεις κατά τις οποίες εισάγεται αναθεωρημένη έκδοση προς ψήφιση στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, θα πρέπει να προβλέπεται επιπλέον χρόνος μιας εβδομάδας για την αξιολόγηση των επικαιροποιημένων προτεινόμενων διατάξεων.

Άλλωστε, σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο της Ο.Κ.Ε. 2232/1994 (άρθρο 2 παρ. 2) ορίζεται ότι η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει τη γνώμη της μέσα σε προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη των τριάντα (30) ημερών και μεγαλύτερη των σαράντα πέντε (45) ημερών από τη γνωστοποίηση σε αυτή του θέματος. Μόνο μετά την

⁵ <https://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=18208>

πάροδο της προθεσμίας των σαράντα πέντε (45) ημερών η έλλειψη σχετικής γνώμης δεν εμποδίζει τη λήψη σχετικής απόφασης. Στο επόμενο εδάφιο του ίδιου άρθρου αναφέρεται η δυνατότητα σύντμησης της εν λόγω προθεσμίας σε δεκαπέντε μέρες, μόνο όμως σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις.

Το συγκεκριμένο σχέδιο νόμου δεν είναι δυνατόν να αξιολογηθεί αν εμπίπτει στην κατηγορία του εξαιρετικά κατεπείγοντος, καθώς αφενός τίποτα σχετικό δεν αναφέρεται ούτε στο περιεχόμενο του, ούτε στην σχετική αλληλογραφία που το συνοδεύει, ενώ δεν μπορεί να διαγνωσθεί τέτοια επείγουσα περίπτωση με άλλον τρόπο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η Ο.Κ.Ε., λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες ανάγκες ιδίως σε σχέση με τις κοινωνικές μεταβολές και τις νέες οικογενειακές δομές, τη δημογραφική γήρανση και τη μακροβιότητα, την οικονομική πολυπλοκότητα, την ιδιαιτερότητα και σημασία των ζητημάτων της ευθύνης του κληρονόμου και της νόμιμης μοίρας, σε συνδυασμό με την εναρμόνιση με τους δεσμευτικούς για τη χώρα μας κανόνες ευρωπαϊκού δικαίου, υιοθετεί την ανάγκη εκσυγχρονισμού του κληρονομικού δικαίου, εκφράζοντας παράλληλα στην παρούσα γνωμοδότηση επιφυλάξεις ως προς συγκεκριμένες, αλλά σημαντικές σημειακές παρεμβάσεις του νομοσχεδίου και καλεί την πολιτεία να επανεξετάσει και να αναθεωρήσει τις εν λόγω διατάξεις κατά τα κατωτέρω ειδικώς αναφερόμενα. Τονίζει την σημασία της ουσιαστικής διενέργειας του κοινωνικού διαλόγου (ιδίως μέσω της Ο.Κ.Ε. ως συνταγματικά κατοχυρωμένου και αναγνωρισμένου φορέα), ως εν δυνάμει εγγυητή της πρακτικής αποτελεσματικότητας των υπό ψήφιση ρυθμίσεων και αρωγό σε κάθε προσπάθεια προς το σκοπό της καλής νομοθέτησης.

ΣΧΟΛΙΑ ΟΚΕ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΟΥ Ν/Σ

Το προτεινόμενο Σχέδιο Νόμου αναμορφώνει το κληρονομικό δίκαιο, επιχειρώντας τον συγκερασμό παράδοσης και εκσυγχρονισμού. Η αξιολόγησή του, όπως και κάθε νομοθετικού εγχειρήματος, πρέπει να γίνει με γνώμονα θεμελιώδεις

αρχές του κράτους δικαίου, όπως η ασφάλεια δικαίου, η σαφήνεια των κανόνων, η διαφάνεια και η αποτελεσματικότητα, ώστε οι προτεινόμενες αλλαγές να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες χωρίς να διακυβεύουν τη σταθερότητα και την προβλεψιμότητα του δικαίου.

Όπως έχει αναφερθεί από την Ο.Κ.Ε. και σε προηγούμενη Γνώμη της, ζητούμενο για την Ελλάδα αποτελεί η δημιουργία ενός απλού, κατανοητού και διαφανούς θεσμικού πλαισίου που θα υπηρετεί πραγματικά τον πολίτη και τη δημοκρατία. Στον τομέα της πολλαπλότητας και πολυπλοκότητας των διατάξεων είναι αναγκαία η κωδικοποίηση της νομοθεσίας, η κατάργηση παρωχημένων και άνευ χρησιμότητας πλέον διατάξεων και η θέσπιση λιγότερων, αλλά σαφέστερων κανόνων δικαίου, όπως φαίνεται να συμβαίνει στην παρούσα περίπτωση.

Η επεξεργασία των διατάξεων του κληρονομικού δικαίου στο εν λόγω νομοσχέδιο από ομάδα έγκριτων νομικών παρέχει υψηλού επιπέδου εγγυήσεις για τη διασφάλιση της νομιμότητας και της σαφήνειας και την ελαχιστοποίηση μελλοντικών ζητημάτων σε θέματα εφαρμογής των κανόνων δικαίου.

Ειδικότερα, το παρόν νομοσχέδιο φαίνεται να εναρμονίζεται με τις προτάσεις της Ο.Κ.Ε. σε προηγούμενο νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, όσον αφορά την αξιοποίηση νομοπαρασκευαστικών επιτροπών για διασφάλιση της επιστημονικής τεκμηρίωσης των προτεινόμενων ρυθμίσεων⁶.

Θα πρέπει όμως και πάλι να επισημανθεί, ότι κάθε νέα νομοθετική πρωτοβουλία θα πρέπει να συνοδεύεται, πέραν της απαραίτητης αιτιολογικής έκθεσης/έκθεσης ανάλυσης συνεπειών και από σοβαρή μελέτη επιπτώσεων και δημόσια διαβούλευση.

Η δε παράλειψη αποστολής της αιτιολογικής έκθεσης/έκθεσης ανάλυσης συνεπειών στην Ο.Κ.Ε. μαζί με το προτεινόμενο νομοσχέδιο, καθώς και η παράλειψη ανάρτησή της στον ιστότοπο της ανοιχτής διαβούλευσης καθιστά δυσχερή την δυνατότητα να καταστεί κατανοητή η αναγκαιότητα εισαγωγής ή/και τροποποίησης των συγκεκριμένων ρυθμίσεων και ο σκοπός αυτών.

⁶ https://oke.gr/sites/default/files/372-oke-gnomi_shn_yp_dikaiosynis-eniaio_psifiako_mitroo_diafthoras.pdf

Ενόψει των παραπάνω, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί κρίσιμο τόσο για το παρόν νομοσχέδιο, όσο και για τα νομοσχέδια που θα ακολουθήσουν, ιδίως για την τροποποίηση θεμελιωδών νομοθετημάτων και Κωδίκων να λαμβάνει χώρα η απαραίτητη ουσιαστική διαβούλευση, για την οποία μάλιστα να προβλέπεται επαρκής χρόνος για την μελέτη των σύνθετων αλλαγών (τόσο τεχνικών, όσο και επί της ουσίας) από την πλευρά των κοινωνικών εταίρων. Σημαντικότατο στον τομέα αυτό είναι να τηρούνται απαρέγκλιτα και οι εκ του ν. 2232/1994 προθεσμίες που αφορούν στον απαραίτητο χρόνο και τη διαδικασία για την έκφραση Γνώμης από τον φορέα μας, ο οποίος αποτελεί και τον μοναδικό συνταγματικώς κατοχυρωμένο φορέα για την διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου στην Ελλάδα, προκειμένου να παράγονται τα βέλτιστα δυνατά αποτελέσματα, υπό ευρεία συναίνεση.

Όσον αφορά το κληρονομικό δίκαιο σε επίπεδο ουσίας θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ελληνική έννομη τάξη, με τον ισχύοντα Αστικό Κώδικα, έχει υιοθετήσει ένα σύστημα που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό τυπικότητας, δίνοντας έμφαση στην ασφάλεια δικαίου. Το σύστημα αυτό, αν και συνέβαλλε επί σχεδόν 8 δεκαετίες στη διασφάλιση της σταθερότητας των συναλλαγών, έχρηζε τρόπον τινά «επικαιροποίησης», ώστε να συνάδει με τις σύγχρονες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες και τις σύγχρονες ανάγκες ταχύτητας και να αξιοποιεί τα νέα τεχνολογικά μέσα.

Από άποψη διάρθρωσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το παρόν Σχέδιο Νόμου αναφέρει στο σύνολό του όλα τα άρθρα του προαναφερθέντος πέμπτου βιβλίου του ΑΚ και όχι μόνο αυτά που τροποποιούνται, επιτρέποντας την ενιαία ανάγνωση. Περαιτέρω, περιλαμβάνει τροποποιήσεις σε διατάξεις του Αστικού Κώδικα (ΑΚ), του Εισαγωγικού Νόμου (ΕισΝΑΚ) του Αστικού Κώδικα, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (ΚΠολΔ) και ειδικών νομοθετημάτων με σκοπό την πλήρη εναρμόνιση των νέων και τροποποιούμενων ρυθμίσεων του κληρονομικού δικαίου με τις υπόλοιπες ισχύουσες διατάξεις του ΑΚ, και του ΕισΝΑΚ και τη διασφάλιση εφαρμογής τους σε πρακτικό και δικονομικό επίπεδο.

Από συγκριτική σκοπιά, η κατεύθυνση του Σχεδίου Νόμου είναι ευθυγραμμισμένη με ευρωπαϊκές τάσεις⁷, ιδίως ως προς την αναγνώριση της κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου και την ενίσχυση της ελευθερίας διάθεσης, ενώ από ουσιαστικής απόψεως περιεχομένου το Σχέδιο Νόμου, αποτελεί μία εκτενή μεταρρύθμιση, με εμφανή εκσυγχρονιστικό προσανατολισμό που επιδιώκει να εισάγει τροποποιήσεις που δημιουργούν ευελιξία και νέες ρυθμίσεις που επιτρέπουν νέες λειτουργίες.

Το προτεινόμενο σχέδιο νόμου επιφέρει δραστικές μεταβολές στον Αστικό Κώδικα, προβαίνοντας σε πλήθος ουσιαστικών τροποποιήσεων σε σημαντικά πεδία του κληρονομικού δικαίου: **(α)** επεκτείνει τις μορφές δήλωσης τελευταίας βουλήσεως εισάγοντας την κληρονομική σύμβαση αιτία θανάτου, αίροντας την απαγόρευση συνδιαθήκης, εφόσον αυτή πληροί τις προϋποθέσεις της πρώτης, **(β)** εκσυγχρονίζει τη σύνταξη διαθηκών: μειώνει τους μάρτυρες δημόσιας διαθήκης από τρεις σε δύο, χορηγεί δικαίωμα σύνταξης δημόσιας διαθήκης σε 16–18χρονους, προστατεύει ευάλωτους διαθέτες σε νοσοκομεία και εισάγει εναλλακτικά μέσα επικοινωνίας για διαθέτες με αναπηρία λόγου, **(γ)**, απλοποιεί ριζικά τις έκτακτες διαθήκες σε ένα ενιαίο πρότυπο με τρεις μάρτυρες, **(δ)**, εισάγει νέο σύστημα δημοσίευσης–κήρυξης ιδιόγραφης διαθήκης ως κυρίας, **(ε)** αναδιαρθρώνει την εξ αδιαθέτου διαδοχή με ουσιαστικές αλλαγές στη δεύτερη τάξη, στη μερίδα του επιζώντος συζύγου (αναλογική μείωση ανάλογα με αριθμό τέκνων) και στην εξάλειψη της τάξης προπαππούδων, **(στ)** αναγνωρίζει για πρώτη φορά το σύντροφο σε ελεύθερη ένωση ως κληρονομικό δικαιούχο, **(ζ)**, εισάγει νόμιμη κληροδοσία υπέρ φροντιστή, **(η)** επαναπροσδιορίζει τη νόμιμη μοίρα ως ενοχική αντί εμπράγματη αξίωση, μειώνοντας τον χρόνο αναδρομής δωρεών από δέκα σε πέντε έτη για τον

⁷ Στη Γερμανία, για παράδειγμα, ο θεσμός της κληρονομικής σύμβασης (Erbvertrag) προβλέπεται με σαφείς κανόνες δεσμευτικότητας και ιεράρχησης έναντι της διαθήκης, ενώ στη Γαλλία οι μεταρρυθμίσεις του Αστικού Κώδικα μετά το 2006 έχουν ενισχύσει την ευελιξία των διαθέσεων αιτία θανάτου. Στην Ιταλία, δεν επιτρέπονται οι κληρονομικές συμβάσεις (patti successori), παρά μόνο όταν υπάρχει λόγος διευθέτησης περιουσίας οικογενειακών επιχειρήσεων. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012 προωθεί την προβλεψιμότητα και την ασφάλεια στις διασυνοριακές κληρονομικές σχέσεις. Αναφορικά με την αναγνώριση και άλλων μορφών ένωσης σε οικογένεια πέραν του γάμου, αντιστοίχως παρατηρούνται τάσεις απόδοσης κληρονομικής προστασίας στους πολίτες. Ενώ η πλήρης εξομοίωση με τον γάμο παραμένει η εξαίρεση, υπάρχει σαφής τάση ενίσχυσης της θέσης των μη έγγαμων συντρόφων στο κληρονομικό δίκαιο, ιδίως μέσω ειδικών ρυθμίσεων προστασίας. Ενδεικτικά, σε σκανδιναβικά συστήματα (ιδίως Σουηδία και Νορβηγία) παρατηρούνται αντίστοιχες ρυθμίσεις όπως αυτή που εισάγεται το Σχέδιο Νόμου με το νέο α. 1817 παρ. β, όπου αναγνωρίζονται περιορισμένα, αλλά άμεσα κληρονομικά δικαιώματα στον συμβιούντα υπό προϋποθέσεις, κυρίως ως προς την κοινή κατοικία και ως προς τη χρήση βασικών περιουσιακών στοιχείων, ακόμη και χωρίς διαθήκη.

προσδιορισμό της κληρονομιάς και επεκτείνοντας την παραγραφή της αγωγής κατά δωρεοδόχου από δύο σε τρία έτη, **(θ)** απλοποιεί και ενοποιεί τους λόγους στέρησης της νόμιμης μοίρας, **(ι)** εισάγει την κληρονομική σύμβαση αιτία θανάτου και τη σύμβαση εκ των προτέρων παραίτησης από κληρονομικό δικαίωμα, **(ια)** αντιστρέφει το σύστημα της ευθύνης κληρονόμου, εισάγοντας ως κανόνα τον περιορισμό ευθύνης στην κληρονομία, **(ιβ)** εκσυγχρονίζει πλήρως τη δικαστική εκκαθάριση με τον διορισμό εξειδικευμένου εκκαθαριστή-δικηγόρου και πλήρη πρόβλεψη διαδικασιών, **(ιγ)** εισάγει 30ετή αποσβεστική προθεσμία για το καταπίστευμα και το λειτουργήμα του εκτελεστή, **(ιδ)** εμπλουτίζει το κληρονομητήριο και εισάγει πολλαπλό κληρονομητήριο.

Ενόψει των παραπάνω, το Σχέδιο Νόμου αντανακλά όντως μία προσπάθεια εκσυγχρονισμού. Ενδεικτικά, η εισαγωγή νέων θεσμών με το Σχέδιο Νόμου, όπως οι κληρονομικές συμβάσεις αιτία θανάτου (άρθρα 1798 επ.), οι οποίες επιτρέπουν μεγαλύτερη προβλεψιμότητα και προγραμματισμό της διαδοχής, κρίνονται κατ' αρχάς θετικά. Η δυνατότητα αυτή, άγνωστη έως σήμερα στο ισχύον δίκαιο, ανταποκρίνεται σε πραγματικές ανάγκες της οικονομικής ζωής, και μπορεί να συμβάλει θετικά ιδίως σε περιπτώσεις επιχειρηματικής διαδοχής. Οι τροποποιήσεις που εισάγονται και αφορούν την αναγνώριση νέων μορφών οικογενειακών σχέσεων διασφαλίζουν τα δικαιώματα κληρονομιάς σε όλα τα ουσιαστικά συνδεόμενα με τον κληρονομούμενο πρόσωπα.

Η απλοποίηση διαδικασιών, όπως η αναμόρφωση της δικαστικής εκκαθάρισης και των σχέσεων συγκληρονόμων (άρθρα 1901 επ.), κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση, καθώς με αυτήν επιχειρείται η αντιμετώπιση χρόνιων καθυστερήσεων που οδηγούσαν σε πρακτικές δυσλειτουργίες και οικονομικές απώλειες. Ομοίως, χρήσιμη κρίνεται σε επίπεδο ασφάλειας δικαίου η αναβάθμιση του περιεχομένου του κληρονομητηρίου- στο οποίο πια προβλέπεται η αναγραφή κληρονόμων και μερίδων, αλλά και νόμιμων μεριδούχων, κληροδοσιών, τρόπων και εκτελεστή διαθήκης- καθώς και η πρόβλεψη του πολλαπλού κληρονομητηρίου.

Σημαντική είναι, επίσης, η ενίσχυση της διαφάνειας μέσω ψηφιακών εργαλείων. Εν προκειμένω, το «Μητρώο Διαθηκών» (άρθρο 1759) είναι, ως σύλληψη

ευθυγραμμισμένο με ευρωπαϊκές πρακτικές. Ωστόσο, η επιτυχία του εξαρτάται από κρίσιμες τεχνικές και θεσμικές προϋποθέσεις. Οι νέες τεχνολογίες και τα ψηφιακά εργαλεία οφείλουν να είναι επαρκώς περιγεγραμμένα και να μην υπάρχουν αμφιβολίες τόσο στη χρήση τους (π.χ. από τους συμβολαιογράφους) όσο και στην προστασία των πολιτών των οποίων οι διαθήκες καταχωρούνται στο Μητρώο.

Παρόλα αυτά, σε κάποια σημεία η προαναφερόμενη επιδίωξη εκσυγχρονισμού μέσω της ευελιξίας φαίνεται να επιτυγχάνεται εν μέρει εις βάρος της ασφάλειας δικαίου και της σαφήνειας των κανόνων, όπως πιο αναλυτικά αναφέρεται στο επόμενο Κεφάλαιο με την κατ' άρθρο αξιολόγηση του νομοσχεδίου.

Περαιτέρω, σε ορισμένες περιπτώσεις η έλλειψη λήψης- μαζί με το νομοσχέδιο κατά το στάδιο συζήτησης για τη διαμορφωση της Γνώμης από την Ο.Κ.Ε.- της σχετικής αιτιολογικής έκθεσης κρίνεται ακόμα πιο κρίσιμη, καθώς η αξιολόγηση του νομοσχεδίου θα ήταν αποτελεσματικότερη, εάν μπορούσε να πραγματοποιηθεί λαμβάνοντας υπόψη την πέραν πάσης αμφιβολίας πραγματική βούληση του νομοθέτη ως προς τις προτεραιότητες που θέτει και ως προς την ισορροπία μεταξύ προστασίας προσώπων και καταστάσεων έναντι ελευθερίας διάθεσης ή έναντι συναλλαγών και αξιοποίησης κληρονομιαίας περιουσίας (μέσω αποφυγής της κατάτμησης της ίδιας ή των αντικειμένων της). Χαρακτηριστικές τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν η αναπροσαρμογή της μερίδας του επιζώντος συζύγου η οποία διαφοροποιείται σύμφωνα με τον αριθμό των τέκνων, η μετατροπή της νόμιμης μοίρας σε ενοχική αξίωση, η πρόβλεψη διάταξης περί ελευθερίας διαχείρισης εν ζωή στο πλαίσιο κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου και η πρόβλεψη δικαιώματος γονέων, παππούδων γιαγιάδων και των κατιόντων τους, να αξιώσουν ό,τι έχει δοθεί στους άλλους παππούδες, γιαγιάδες κ.λπ. της άλλης συγγενικής γραμμής από χαριστική αιτία.

Το προτεινόμενο Σχέδιο Νόμου ως προς τις διαθήκες επιχειρεί μία ουσιώδη αναδιάρθρωση του ισχύοντος πλαισίου, διατηρώντας μεν τη βασική τυπολογία του Αστικού Κώδικα, αλλά μεταβάλλοντας σημαντικά τον βαθμό τυπικότητας, τις εγγυήσεις εγκυρότητας και τη λειτουργία των σχετικών θεσμών. Αν και οι τροποποιήσεις στοχεύουν σε ένα εκσυγχρονισμένο κληρονομικό δίκαιο,

δημιουργούνται συχνά προβληματισμοί για την ασφάλεια δικαίου ειδικά ως προς τη διάχυτη χαλάρωση των συνεπειών μη τήρησης του τύπου. Οι διατάξεις του Σχεδίου Νόμου (ιδίως άρθρα 1730 επ.) περιορίζουν την ακυρότητα για ορισμένες τυπικές πλημμέλειες, μετατοπίζοντας το σύστημα από έναν σαφή και προβλέψιμο τύπο σε ένα τύπο που θα χρήζει αξιολόγησης και ερμηνείας. Ενώ η προσέγγιση αυτή εξυπηρετεί τη διάσωση της βούλησης του διαθέτη, εντούτοις ενισχύει την εξάρτηση από τη δικαστική κρίση. Η δε χρήση αόριστων νομικών εννοιών κατά τα κατωτέρω αναλυτικά αναφερόμενα, (λ.χ. άρθρο 1750 σχετικά με τις έκτακτες διαθήκες) επιτείνει τον κίνδυνο αποκλίνουσας νομολογίας.

Όσον αφορά τον πρωτοεισαχθέντα στο ελληνικό δίκαιο θεσμό των κληρονομικών συμβάσεων αιτία θανάτου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αποτελεί αναγνωρισμένο από πολλά σύγχρονα κράτη εργαλείο προγραμματισμού σε σχέση με την περιουσία, ιδίως όταν υφίστανται επιχειρήσεις στο πλαίσιο της κληρονομιάς περιουσίας. Η εισαγωγή της εμπλουτίζει τις επιλογές του διαθέτη στο ελληνικό σύστημα, προσφέροντας αίσθημα ασφάλειας στον τιμώμενο και επιτρέποντας τον μελλοντικό σχεδιασμό μεταξύ των συμβαλλομένων. Όσον αφορά την πρόβλεψη για ελεύθερη διαχείριση της περιουσίας εν ζωή στο πλαίσιο κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου, αυτή κρίνεται επαρκώς νομοτεχνικά εμπεριστατωμένη, πλην όμως επιφυλάξεις τηρούνται σε σχέση με την εξισορρόπηση των δύο παραπάνω εννοιών, υπό το πρίσμα ισχύος της ΑΚ 177, όπως αναλυτικά αναφέρεται στο επόμενο Κεφάλαιο.

Οι δε επιλογές του νομοθέτη για εισαγωγή της κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου, αλλά και για ριζική αναμόρφωση της νόμιμης μοίρας φαίνεται (ελλείψει αιτιολογικής έκθεσης) να αντικατοπτρίζουν τη βούλησή του για ενίσχυση της προστασίας της κληρονομιάς περιουσίας ως συνόλου και την αποτροπή του πλήρους κατακερματισμού της προς τον σκοπό της αποτροπής αδυναμίας στην αξιοποίησή της.

Ειδικότερα στο πεδίο της νόμιμης μοίρας, αν και η θέση του μεριδούχου φαίνεται να καθίσταται με τις προτεινόμενες ρυθμίσεις πιο επισφαλής σε σύγκριση με το υφιστάμενο δίκαιο (καθώς η μέχρι τώρα εμπράγματα αξίωσή του μετατρέπεται

σε ενοχική), εντούτοις είναι εμφανής η προσπάθεια του νομοθέτη να τον εξοπλίσει με περισσότερα εχέγγυα για την διασφάλιση της αξίωσής του. Εξάιρεση σε αυτό ενδεχομένως αποτελεί η μείωση αναδρομής δωρεών από δέκα (10) σε πέντε (5) έτη για τον υπολογισμό της κληρονομιαίας περιουσίας, κατά την οποία η ασφάλεια δικαίου στις συναλλαγές φαίνεται να αποδυναμώνει κατά τι την προστασία της νόμιμης μοίρας. Σε κάθε περίπτωση ο συνδυασμός των παραπάνω ρυθμίσεων (περί νόμιμης μοίρας και κληρονομικών συμβάσεων αιτία θανάτου) προσφέρουν μεγαλύτερη ευελιξία.

Περαιτέρω, όσον αφορά την εξ αδιαθέτου διαδοχή, η αναμόρφωση των διατάξεων προς την κατεύθυνση που προτείνεται, συζητείται στην επιστήμη για πολλές δεκαετίες. Φαίνεται ότι σχετικά με την πλειοψηφία των προτεινόμενων διατάξεων η θεωρία έχει ωριμάσει και κατασταλάξει. Η ωριμότητα αυτή απεικονίζεται και στο περιεχόμενο των προτεινόμενων διατάξεων, οι οποίες κρίνονται σε γενικές γραμμές θετικές, πέραν των μικρών βελτιώσεων που αναλύονται στο παρακάτω κεφάλαιο.

Σημαντική μεταβολή, η οποία κρίνεται κατ' αρχάς θετική, αποτελεί η σε κληρονομικό επίπεδο αναγνώριση συντρόφου σε ελεύθερη ένωση με την θέσπιση εύλογων κριτηρίων (νέο άρθρο 1817), όπως αυτό της διάρκειας της συμβίωσης σε ελεύθερη ένωση ή της απόκτησης κοινών τέκνων με τον κληρονομούμενων. Η απονομή υπό προϋποθέσεις του εξάιρετου του άρθρου 1810, το δικαίωμα αποκλειστικής χρήσης της κύριας κατοικίας για ένα (1) έτος και, ελλείψει συζύγου ή συγγενών, η δυνατότητα κλήσης στην κληρονομία ως εξ αδιαθέτου κληρονόμου, μετά από δικαστική βεβαίωση των σχετικών προϋποθέσεων, συμβαδίζει με την αναγνώριση των νέων μορφών συμβίωσης (πέραν του γάμου). Ωστόσο, προκειμένου να αποτραπούν παρατεταμένες αντιδικίες, που θα αποθαρρύνουν πολλούς δικαιούχους από την άσκηση των δικαιωμάτων τους, θα πρέπει η προτεινόμενη ρύθμιση να συνοδεύεται από σχετική πρόβλεψη εύρους αποδεικτικών μέσων (πέραν των μαρτύρων και εγγράφων που να αποδεικνύουν κοινή κατοικία ή οικονομική αλληλεξάρτηση) προς αντιμετώπιση των αποδεικτικών δυσκολιών στο ζήτημα της τριετούς μόνιμης συμβίωσης.

Επιπλέον, το σύστημα της ευθύνης για κληρονομικά χρέη απασχολεί έντονα την πράξη. Σε αυτό ο νομοθέτης εισήγαγε με την νέα διάταξη της ΑΚ 1892 τον χωρισμό των περιουσιών, δηλαδή της κληρονομίας από την ατομική περιουσία του κληρονόμου. Αυτό έχει ως κατ' αρχήν συνέπεια ότι ο κληρονόμος δεν θα ευθύνεται με την προσωπική του περιουσία για χρέη της κληρονομίας, εκτός αν συντρέχουν οι ειδικές συνθήκες που αναγράφει ο νόμος.

Η επιλογή αυτή κρίνεται θετική. Ωστόσο, από μόνη της δεν φαίνεται να επαρκεί, ώστε να επιλυθεί αποτελεσματικά το υφιστάμενο έντονο κοινωνικό και νομικό πρόβλημα που απορρέει από τις υπερχρεωμένες κληρονομίες που είναι πολύ αυξημένες και ανεπιθύμητες για τα χρόνια μετά το έτος 2010.

Σύμφωνα με τις προτεινόμενες διατάξεις, φαίνεται να επιχειρείται αναβάθμιση του θεσμού της δικαστικής εκκαθάρισης και παράλληλα κατάργηση του θεσμού της αποδοχής με απογραφή ως ξεχωριστής ρύθμισης και επιλογής, ο οποίος κατά τα μέχρι σήμερα ισχύοντα αποτελούσε τον βασικό θεσμό προστασίας από τα χρέη της κληρονομίας. Γ' αυτό μάλιστα κατά το ισχύον κληρονομικό δίκαιο είχε τεθεί ως βάση στα επί δεκαετίες ισχύοντα άρθρα ΑΚ 1527 για την προστασία των ανηλίκων από χρέη κληρονομίας⁸ και ΕισΝΑΚ 118⁹. Ο θεσμός αυτός ορθότερο θα ήταν, αντί της κατάργησής του, να αναβαθμιστεί και να αξιοποιηθεί με στοχευμένες βελτιώσεις στα σημεία που μέχρι σήμερα είχαν καταστεί αναποτελεσματικά.

Σκοπό της μεταρρύθμισης στο πεδίο αυτό θα πρέπει να αποτελεί η δημιουργία ενός συστήματος προστασίας από τα κληρονομικά χρέη το οποίο θα είναι τόσο απλό που θα μπορεί να ανταγωνιστεί την απλότητα της αποποίησης και να

⁸ Ισχύον άρθρο ΑΚ 1527: « Η κληρονομία που επάγεται στο ανήλικο τέκνο θεωρείται ότι γίνεται αποδεκτή πάντοτε με το ευεργέτημα της απογραφής, και το τέκνο, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 1912, δεν εκπίπτει από το ευεργέτημα αυτό. Τρίτοι, που έχουν έννομο συμφέρον, μπορούν να αξιώσουν από το γονέα ο οποίος έχει τη διοίκηση, να συντάξει απογραφή μέσα σε τέσσερις μήνες το βραδύτερο»

⁹ Ισχύον άρθρο ΕισΝΑΚ 118: «Το δημόσιο θεωρείται πάντα κληρονόμος με το ευεργέτημα της απογραφής, χωρίς να έχει υποχρέωση να κάνει σχετική δήλωση ή να συντάξει απογραφή, και δεν υπόκειται σε έκπτωση από το ευεργέτημα αυτό. Τη βεβαίωση του άρθρου 1868 του Αστικού Κώδικα ζητεί ο Υπουργός των Οικονομικών μέσω του οικονομικού εφόρου, και εφαρμόζονται αναλόγως τα άρθρα 8 έως 24, 26, 27, 30 έως 34 και 140 έως 141 του αναγκαστικού νόμου 2039 της 24 Οκτωβρίου 1939. Με διάταγμα, ύστερα από πρόταση των Υπουργών Δικαιοσύνης και Οικονομικών, θα κανονιστούν τα σχετικά με τη διοικητική εποπτεία στους κηδεμόνες σχολαζουσών κληρονομιών, οι λεπτομέρειες της διαχείρισής και

ο τρόπος της εκκαθάρισής τους, καθώς και τα σχετικά με την αμοιβή των κηδεμόνων αυτών. ***ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Σε εκτέλεση του άρθρου 118 εκδόθηκε το Β.Δ. 18 Σεπτ./20 Οκτ. 1947 περί της διοικητικής εποπτείας για τους κηδεμόνες σχολαζουσών κληρονομιών, του τρόπου διαχείρισης και εκκαθάρισης αυτών κ.λπ.»

ωθήσει τους κληρονόμους να το επιλέξουν, αντί αυτής, κάτι που δεν φαίνεται να επιτυγχάνεται με τις υφιστάμενες ρυθμίσεις.

Ειδικά πρέπει να τονιστεί ότι η τροποποίηση της ΑΚ 1527 η οποία προβλέπει ευθύνη του τέκνου για τα κληρονομικά χρέη ως συνέπεια της συμπεριφοράς του γονέα κρίνεται ως εξαιρετικά δυσμενής και χρήζει αναθεώρησης.

Τέλος, ο θεσμός της δικαστικής εκκαθάρισης ορθά αναβαθμίστηκε, καθώς επρόκειτο για έναν θεσμό που μέχρι σήμερα είχε σχεδόν μηδενική εφαρμογή στην πράξη. Ωστόσο, με το υπό επεξεργασία νομοσχέδιο τίθεται ως κεντρικός θεσμός διαχείρισης των υπερχρεωμένων κληρονομιών, γεγονός το οποίο γεννά ερωτηματικά σχετικά με το αν θα καταστεί δυνατή η καθολική εφαρμογή που αυτό προβλέπει, ενόψει της αδύναμης εφαρμογής του κατά το ισχύον δίκαιο. Εξάλλου ενέχει και ορισμένες εγγενείς αδυναμίες που ως θεσμό τον καθιστούν αναποτελεσματικό. Είναι δε θεσμός γνωστός στο εμπορικό δίκαιο και θα έπρεπε οι εκεί αδυναμίες του να ληφθούν υπόψη και να βελτιωθούν ανάλογα.

Μερικές κομβικές από τις αδυναμίες που ενδέχεται να καταστήσουν το θεσμό της δικαστικής εκκαθάρισης μη επιλέξιμο στην πράξη, είναι οι εξής: α) Ο εκκαθαριστής φέρει στον ΑΦΜ του όλα τα χρέη της υπό εκκαθάριση επιχείρησης και εδώ της υπό εκκαθάριση κληρονομίας, γεγονός αποτρεπτικό για τον καθένα να γίνει εκκαθαριστής, β) Στις υπερχρεωμένες κληρονομίες συχνά δεν υπάρχει ενεργητικό, που να εγγυάται την αμοιβή του εκκαθαριστή, γεγονός το οποίο επίσης λειτουργεί αποτρεπτικά, γ) Για την αμοιβή του εκκαθαριστή ευθύνεται εκείνος που ζητά την εκκαθάριση, γεγονός που ενδέχεται να λειτουργεί ως αντικίνητρο για την υποβολή αιτήματος διορισμού εκκαθαριστή, δ) ειδικά στον νέο θεσμό προβλέπονται περιπτώσεις έκπτωσης και ευθύνης για τα κληρονομικά χρέη, γεγονός το οποίο δε συνάδει με την αρχική πρόβλεψη για διαχωρισμό των περιουσιών. Ορθότερο θα ήταν, αν από την συμπεριφορά του κληρονόμου προκαλείται ζημία στους δανειστές, να προβλέπεται ότι ο κληρονόμος να ευθύνεται αποκλειστικά και μόνο για την ζημία που προκαλεί και να μην ανατρέπεται ο διαχωρισμός των περιουσιών.

Συμπερασματικά όσον αφορά το πεδίο αυτό σκόπιμη κρίνεται: **(α)** η διατήρηση του διαχωρισμού της κληρονομίας από την ατομική περιουσία του

κληρονόμου ως κεκτημένο, **(β)** η υιοθέτηση ενός απλού συστήματος περί της μη ευθύνης για τα κληρονομικά χρέη που θα μπορεί να ανταγωνιστεί την απλότητα της αποποίησης ως επιλογής και να ανατρέψει το κύμα των αποποιήσεων και της διαδοχής των τάξεων, **(γ)** η εξειδίκευση ότι οι κληρονόμοι θα ευθύνονται μόνο με τα αντικείμενα της κληρονομιάς, όπως στις υφιστάμενες ΑΚ 1904-1905, **(δ)** η εκ νέου υιοθέτηση ενός αναβαθμισμένου πια θεσμού αποδοχής με απογραφή, ως ξεχωριστής επιλογής που θα έχει την υφιστάμενη συνέπεια του διαχωρισμού της κληρονομιάς από την ατομική περιουσία, **(ε)** η διατήρηση του θεσμού της δικαστικής εκκαθάρισης όπως έχει αναβαθμιστεί, με δημιουργία ξεχωριστού ΑΦΜ για τον εκκαθαριστή προκειμένου να καμφθεί το σχετικό αντικίνητρο για την ανάληψη αυτών των καθηκόντων, **(στ)** η απάλειψη από την αποδοχή με απογραφή και την δικαστική εκκαθάριση των λόγων έκπτωσης και η αντικατάστασή τους από λόγους ευθύνης¹⁰, **(ζ)** η πρόβλεψη ότι επί υπερχρεωμένης κληρονομιάς δεν θα επέρχεται η έννομη συνέπεια της υφιστάμενης ΑΚ 1857 και της νέας ΑΚ 1854 και ότι η κληρονομία θα παραμένει στον αρχικό κληρονόμο και **(η)** η πρόβλεψη υποχρέωσης του κληρονόμου υπερχρεωμένης κληρονομιάς να συντάξει ο ίδιος απογραφή.

ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ

Στη συγκεκριμένη ενότητα αξιολογούνται οι προτεινόμενες ρυθμίσεις του υπό επεξεργασία νομοσχεδίου με ανάλυση κατ' άρθρο.

ΜΕΡΟΣ Α' ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

¹⁰ Δηλαδή αν μια συμπεριφορά του κληρονόμου θίγει τους δανειστές δεν πρέπει να αίρεται ο διαχωρισμός της κληρονομιάς από την ατομική περιουσία του κληρονόμου, αλλά να ευθύνεται ο κληρονόμος για την ζημία που προκαλεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ – ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΜΠΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

Άρθρο 3 Αναμόρφωση του κληρονομικού δικαίου – Αντικατάσταση Πέμπτου Βιβλίου Αστικού Κώδικα

Κεφάλαιο δεύτερο-Σύνταξη, ανάκληση και δημοσίευση διαθηκών (νέα άρθρα
ΑΚ 1716-1765)

Η αφετηρία του ισχύοντος δικαίου, όπως αποτυπώνεται στο ισχύον άρθρο 1716 ΑΚ, είναι η αυστηρή προσήλωση στην αυτοπρόσωπη και τυπικά καθορισμένη σύνταξη της διαθήκης, με έντονη έμφαση στην ασφάλεια δικαίου μέσω της τήρησης διατυπώσεων. Το Σχέδιο Νόμου διατηρεί τη βασική αυτή αρχή (άρθρο 1716), αλλά την εντάσσει σε ένα σαφώς πιο ευέλικτο και λειτουργικό σύστημα, στο οποίο η βούληση του διαθέτη υπερισχύει έναντι του τύπου. Η μετατόπιση από τον αυστηρό χαρακτήρα της τήρησης συγκεκριμένων τύπων επί ποινή ακυρότητας του ισχύοντος δικαίου προς μία πιο ελαστική προσέγγιση (π.χ. περιορισμός ακυρότητας λόγω τυπικών ελλείψεων – άρθρα 1730 επ.) αποδυναμώνει τις απαραίτητες εγγυήσεις βεβαιότητας, ενισχύοντας όμως την ευελιξία. Παράλληλα, η χρήση αόριστων νομικών εννοιών, όπως «σημαντικά δυσχερής» (άρθρο 1750 για έκτακτη διαθήκη), ενδέχεται να οδηγήσει σε αποκλίνουσα νομολογία και να εντείνει την ανασφάλεια δικαίου, αλλά και την ανασφάλεια ως προς τη διαδοχή.

Στον τομέα και πάλι της χρήσης των διαφόρων τύπων διαθήκης, πρέπει να επισημανθεί, καταρχάς, η απλοποίηση των τύπων αυτών. Η μυστική διαθήκη διατηρείται (άρθρα 1739 επ.), με τη χρήση λιγότερων μαρτύρων, ενώ είναι σαφής μία γενικότερη στροφή προς πιο ευέλικτες μορφές (ιδίως ιδιόγραφες και ενδεχομένως ψηφιακά υποστηριζόμενες διαδικασίες). Ήδη στην πράξη η μυστική διαθήκη είναι σπάνια, και το Σχέδιο Νόμου δεν φαίνεται να ενισχύει επιπλέον τη θέση της. Η μείωση του αριθμού των μαρτύρων τόσο στη δημόσια διαθήκη (από τρεις σε δύο, άρθρο 1724 ΑΚ έναντι νέου άρθρου 1725) όσο και στη μυστική διαθήκη (άρθρο 1738 ΑΚ έναντι νέου άρθρου 1739) κινείται προς την σωστή κατεύθυνση, προτάσσοντας την πρακτική ευχέρεια και την ανάγκη ταχύτερης και απλούστερης κατάρτισης διαθηκών. Η μεταβολή αυτή αίρει εμπόδια που στην πράξη οδηγούσαν είτε σε

αποφυγή της δημόσιας διαθήκης, είτε σε στροφή προς την ιδιόγραφο, με όλες τις γνωστές παθογένειες.

Νέο άρθρο ΑΚ 1717

Η εισαγωγή της δυνατότητας σύνταξης κοινής διαθήκης που μπορεί να ισχύσει ως κληρονομική σύμβαση συνιστά δομική μεταβολή σε σχέση με το ισχύον δίκαιο, το οποίο δεν αναγνωρίζει τέτοια δυνατότητα. Η εισαγωγή νέων θεσμών οφείλουν να έχουν σαφή και πλήρη συστηματική ένταξη, ώστε να επιτυγχάνεται ένα «κωδικοποιητικά» ξεκάθαρο νομοτεχνικό κείμενο.

Νέο άρθρο ΑΚ 1724

Με την εν λόγω προτεινόμενη διάταξη προβλέπεται μερική ακυρότητα ιδιόγραφης διαθήκης που καταρτίζεται από πρόσωπα σε νοσοκομεία, κλινικές, μονάδες φροντίδας ηλικιωμένων κ.λπ. κατά το μέρος που εγκαθιστά ως κληρονόμους πρόσωπα συνδεδεμένα με τα εν λόγω ιδρύματα, επεκτείνοντας τη διάταξη αυτή και κατά τρεις μήνες από τη διάρκεια της νοσηλείας του. Πρόκειται για εισαγωγή αμάχητου τεκμηρίου αθέμιτου επηρεασμού της βούλησης του διαθέτη, με σκοπό προστατευτικό της ευαλωτότητάς του. Πλην, όμως, η αόριστη έννοια «νομικά πρόσωπα ή φυσικά πρόσωπα που συνδέονται με τα ως άνω ιδρύματα», χωρίς ειδικότερη νομική εξειδίκευση ενδέχεται να λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την ασφάλεια δικαίου.

Νέο άρθρο ΑΚ 1741

Η ρητή αναγνώριση της δυνατότητας χρήσης μηχανικών μέσων κατά τη σύνταξη της μυστικής διαθήκης συνιστά αναγκαία προσαρμογή στη σύγχρονη τεχνολογική πραγματικότητα. Υπογραμμίζεται πάντα η ανάγκη διασφάλισης της χρήσης τεχνολογικών μέσων για την πιστοποίηση της πιστότητας του εγγράφου από τον διαθέτη (π.χ. ηλεκτρονική υπογραφή μέσω gov).

Νέο άρθρο ΑΚ 1748

Η διατήρηση της δυνατότητας διάσωσης άκυρης μυστικής διαθήκης ως ιδιόγραφης επιβεβαιώνει την τάση προστασίας της ουσιαστικής βούλησης του διαθέτη, η οποία διατρέχει συνολικά το Σχέδιο Νόμου.

Νέο άρθρο ΑΚ 1750

Ως προς τις έκτακτες διαθήκες, το ισχύον δίκαιο προβλέπει ειδικές μορφές διαθήκης που καταρτίζονται υπό εξαιρετικές συνθήκες, με επιμέρους διαφοροποιήσεις και ιστορικά προσδιορισμένες περιπτώσεις (π.χ. στρατιωτική διαθήκη, διαθήκη εν πλω), εντασσόμενες σε ένα περισσότερο κατακερματισμένο και τυποποιημένο σύστημα. Αντιθέτως, το προτεινόμενο Σχέδιο Νόμου προβαίνει σε συστηματική ενοποίηση και αναδιατύπωση του θεσμού στο άρθρο αυτό, εισάγοντας μία γενική ρήτρα, κατά την οποία επιτρέπεται η προφορική δήλωση τελευταίας βούλησης ενώπιον τριών μαρτύρων όταν, λόγω έκτακτων περιστάσεων, είναι «αδύνατη ή σημαντικά δυσχερής» η τήρηση των συνήθων τύπων διαθήκης. Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει αναμφίβολα θετικά στοιχεία, καθώς εκσυγχρονίζει το δίκαιο και το καθιστά προσαρμόσιμο σε σύγχρονες καταστάσεις, όπως επιδημίες ή καταστάσεις αποκλεισμού, οι οποίες δεν καλύπτονταν επαρκώς από το παραδοσιακό σύστημα. Επιπλέον, η ενιαία ρύθμιση ενισχύει τη συστηματικότητα και περιορίζει την πολυδιάσπαση κανόνων που χαρακτήριζε το ισχύον δίκαιο. Ωστόσο, η επιλογή αυτή οφείλει να εξετάζεται και από την άποψη της ασφάλειας δικαίου και της σαφήνειας των προϋποθέσεων εφαρμογής. Η αντικατάσταση ειδικών, σαφώς οριοθετημένων περιπτώσεων του ισχύοντος δικαίου από μία γενική ρήτρα («σημαντικά δυσχερής κατάρτιση διαθήκης», νέο άρθρο 1750) διευρύνει μεν το πεδίο εφαρμογής, αλλά ταυτόχρονα μεταφέρει το βάρος ερμηνείας στα δικαστήρια, αυξάνοντας τον κίνδυνο προσφυγής σε αυτά για ερμηνεία και δημιουργίας αποκλιουσών κρίσεων. Η έλλειψη συγκεκριμένων κριτηρίων για το πότε καθίσταται «δυσχερής» η τήρηση των τυπικών μορφών ενδέχεται να οδηγήσει είτε σε καταχρηστική επίκληση της διάταξης είτε, αντιστρόφως, σε υπερβολικά περιοριστική εφαρμογή της. Υπό το πρίσμα αυτό, η ενοποίηση του θεσμού, αν και νομοτεχνικά κομψή, φαίνεται να επιτυγχάνεται εις βάρος της προβλεψιμότητας και της ασφάλειας δικαίου, στοιχεία τα οποία στο

ισχύον καθεστώς διασφαλίζονταν ακριβώς μέσω της εξειδίκευσης των επιμέρους μορφών έκτακτης διαθήκης.

Νέο άρθρο ΑΚ 1759

Η εισαγωγή του «Μητρώου Διαθηκών» ενισχύει μεν τη διαφάνεια, αλλά πέραν των προβληματισμών που αναφέρθηκαν ανωτέρω, το Μητρώο Διαθηκών δεν αντιμετωπίζει πλήρως το πρόβλημα της πληρότητας, ιδίως ως προς τις ιδιόγραφες διαθήκες. Εάν δεν καθίσταται σαφής η υποχρεωτική καταχώριση, το μητρώο κινδυνεύει να λειτουργήσει αποσπασματικά, δημιουργώντας ενδεχομένως ψευδή αίσθηση ασφάλειας.

Νέο άρθρο ΑΚ 1763

Προς τον σκοπό της προστασίας απο πλαστογραφία με την προτεινόμενη ρύθμιση ορίζεται ότι ιδιόγραφη διαθήκη που τιμά αποκλειστικά πρόσωπα εκτός πρώτης τάξης/συζύγου ή που δημοσιεύεται μετά δύο έτη από τον θάνατο απαιτεί κήρυξη ως κυρίας για να παράγει έννομα αποτελέσματα. Στην περίπτωση αυτή, δεδομένου ότι χρόνος επαγωγής εξακολουθεί να είναι ο χρόνος του θανάτου, χρήσιμη θα ήταν μια πρόβλεψη σχετικά με την νομική κατάσταση από το χρόνο θανάτου μέχρι την κήρυξη κυρίας υφιστάμενης διαθήκης, καθώς και τα σχετικά δικαιώματα/υποχρεώσεις τιμωμένων με τη διαθήκη και εξ αδιαθέτου κληρονόμων.

Κεφάλαιο τρίτο-Σύνταξη, ανάκληση και δημοσίευση διαθηκών (νέα άρθρα ΑΚ 1766-1797)

Νέο άρθρο ΑΚ 1780

Σύμφωνα με το παραπάνω προτεινόμενο άρθρο η παράνομη ή ανήθικη αίρεση λογίζεται ως μη γεγραμμένη και συνεπώς η διάταξη τελευταίας βούλησης παραμένει έγκυρη, αλλά χωρίς την αίρεση. Πρόκειται για σημαντική διαφοροποίηση με το ισχύον δίκαιο κατά το οποίο προβλέπεται ακυρότητα όλης της δικαιοπραξίας. Ως επιλογή κρίνεται μάλλον θετικά ως πιο ευέλικτη, αν και μπορεί να μην ανταποκρίνεται πάντα στη βούληση του διαθέτη και να μην ρυθμίζει αποτελεσματικά όλες τις περιπτώσεις. Ορθή επιλογή, επίσης, θεωρείται η εξομοίωση αιρέσεων

αγαμίας και χηρείας, οι οποίες με το προτεινόμενο νομοσχέδιο θεωρούνται πια ως μη γεγραμμένες.

Νέο άρθρο ΑΚ 1785

Η προτεινόμενη διάταξη κατατείνει σε διάκριση μεταξύ κληρονόμου και κληροδόχου. Ως κριτήριο, που είναι αποδεκτό από θεωρία και νομολογία εισάγεται η αξία του δήλου σε σχέση με όλη την κληρονομία. Με τις προτεινόμενες διατάξεις του νομοσχεδίου οι κληροδοσίες καθίστανται ενοχικές. Επομένως, για την παραπάνω διάκριση προστίθεται και το κριτήριο, της βούλησης του νομοθέτη που καθιστά πιο ξεκάθαρο το ζήτημα, αναλόγως αν εκείνος επιθυμεί την άμεση περιέλευση του αντικειμένου στον τιμώμενο ή την κληροδότηση απλώς μιας ενοχική αξίωσης. Αν και η ρύθμιση αυτή φαίνεται να έχει βελτιωτικό χαρακτήρα, ενδεχομένως κάποιος επιπλέον ερμηνευτικός κανόνας να ήταν απαραίτητος για να γίνει η διάκριση ευχερέστερη στην πράξη.

Κεφάλαιο τέταρτο -Κληρονομική σύμβαση αιτία θανάτου (Νέα άρθρα ΑΚ 1799-1807)

Ως κληρονομική σύμβαση αιτία θανάτου νοείται αυτή, με την οποία επιδιώκεται η μεταβολή στο δίκαιο της κληρονομικής διαδοχής, με αντικείμενο την κληρονομία ζώντος. Πρόκειται για σύμβαση διφυή, δήλωση βούλησης και διάταξη τελευταίας βούλησης¹¹. Σήμερα, η άνω σύμβαση απαγορεύεται τόσο ερμηνευτικά από την ΑΚ 1710, η οποία ορίζει ότι «Κατά το θάνατο του προσώπου η περιουσία του ως σύνολο (κληρονομία) περιέρχεται από το νόμο ή από διαθήκη (σ.σ. όχι από σύμβαση) σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα (κληρονόμοι). Η κληρονομική διαδοχή από το νόμο επέρχεται όταν δεν υπάρχει διαθήκη, ή όταν η διαδοχή από διαθήκη ματαιωθεί ολικά ή μερικά», όσο και ρητά από την ΑΚ 368 με την οποία ορίζεται ότι «Σύμβαση για την κληρονομία προσώπου που ζει είτε με το ίδιο είτε με τρίτο πρόσωπο, είτε για ολόκληρη είτε για ποσοστό της, είναι άκυρη. Το ίδιο ισχύει και για τη σύμβαση, με την οποία περιορίζεται η ελευθερία ως προς τις διατάξεις τελευταίας βούλησης.» Έτσι, η μεν γνήσια κληρονομική σύμβαση, με την οποία βασικά

¹¹ Ν.Δ.Ψούνη, Κληρονομικό Δίκαιο, Έκδοση 6η, 2023, σ.82επ.

επιδιώκεται να εξασφαλισθεί ή αποκλεισθεί η επαγωγή της κληρονομίας σε ορισμένο πρόσωπο απαγορεύεται, ενώ η μη γνήσια (νόθος), υπό την μορφή των ΑΚ 1942 (μεταθανάτια εκποίηση κληρονομίας), 2032 (δωρεά αιτία θανάτου) και 1891 (νέμηση ανιόντος), επιτρέπεται, ως εξαιρούμενη της ΑΚ 368.

Με το ως άνω τέταρτο κεφάλαιο και δη τα άρθρα 1798 – 1807 προτείνεται η για πρώτη φορά εισαγωγή στην ελληνική έννομη τάξη του θεσμού της κληρονομικής σύμβασης, η απαγόρευση της οποίας είχε καταστεί αντικείμενο έντονης κριτικής, ως αναχρονιστικής βάσει των κρατουσών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, αναγκών και αντιλήψεων, αφού απαγόρευε την συμβατική μεταθανάτια διευθέτηση της τύχης πολύ σημαντικών περιουσιακών στοιχείων¹². Πρόκειται για κρίσιμη και χρήσιμη εισαγωγή, η οποία κρίνεται ως θετική.

Ειδικότερα, προτείνεται ο μελλοντικός κληρονομούμενος να δικαιούται όσο ζει να εγκαταστήσει -για μετά τον θάνατο του- κληρονόμο, κληροδόχο, καταπιστευματοδόχο (τιμώμενο) με συμβολαιογραφική σύμβαση του με το/τα πρόσωπο/α αυτό/ά, η οποία (σύμβαση) δεν ανακαλείται μονομερώς, αλλά τροποποιείται ή καταργείται με όμοια σύμβαση. Ανάκληση από τον ίδιο τον κληρονομούμενο είναι δυνατή, μόνον εάν ο τιμώμενος υποπέσει σε παράπτωμα στέρησης της νομίμου μοίρας (ΑΚ 1840).

Σε κάθε περίπτωση, ο μελλοντικός κληρονομούμενος μπορεί να διαθέσει εν ζωή την περιουσία του, αλλά αν η διάθεση αποβαίνει σε βάρος του αντισυμβαλλόμενου - τιμώμενου με την κληρονομική σύμβαση, ο τελευταίος δικαιούται σε αγωγή διάρρηξης της δικαιοπραξίας.

Με το υπό επεξεργασία σχέδιο νόμου προτείνεται η θεσμοθέτηση της κληρονομικής σύμβασης, βάσει της οποίας ο κληρονομούμενος θα μπορεί εν ζωή να ορίζει κληρονόμο ή κληροδόχο μέσω συμβολαιογραφικής πράξης. Η σύμβαση αυτή θα είναι αμετάκλητη, εκτός αν υπάρξει κοινή συμφωνία των μερών ή αν ο τιμώμενος υποπέσει σε παράπτωμα που δικαιολογεί τη στέρηση της νόμιμης μοίρας (κατά την ΑΚ 1840).

¹² Α.Γ.Καραμπατζός, ΝΟΒ.2014, σ.1339 επ.

Ωστόσο, η προτεινόμενη ρύθμιση της ΑΚ 1801, που επιτρέπει στον κληρονομούμενο να διαθέτει ελεύθερα την περιουσία του όσο ζει, δημιουργεί σοβαρή ανασφάλεια δικαίου. Εάν ο κληρονομούμενος εκποιήσει την περιουσία του, η κληρονομική σύμβαση καθίσταται κενό γράμμα. Παρότι προβλέπεται δικαίωμα υπαναχώρησης του τιμώμενου (ΑΚ 1805) ή αγωγή διάρρηξης των καταχρηστικών εκποιήσεων, οι λύσεις αυτές περιπλέκονται αν συνδυαστούν με τους περιορισμούς της ΑΚ 177, με την οποία ορίζεται ότι διάταξη δικαιοπραξίας, με την οποία περιορίζεται ή απαγορεύεται η διάθεση ενός δικαιώματος που μπορεί να απαλλοτριωθεί, δεν έχει εμπράγματα ενέργεια.

Συνεπώς, η διάταξη της ΑΚ 1801 χρήζει επανεξέτασης, ιδίως σε συνδυασμό μάλιστα με την προτεινόμενη ρύθμιση της ΑΚ 1805 εδ. β', κατά την οποία ο τιμώμενος δικαιούται σε υπαναχώρηση σε περίπτωση διάθεσης από τον κληρονομούμενο της περιουσίας του αντίθετα από την συναφθείσα κληρονομική σύμβαση, ώστε να διασφαλίζεται ότι η εν ζωή διαχείριση της περιουσίας δεν θα ακυρώνει στην πράξη τις δεσμεύσεις της κληρονομικής σύμβασης,

Επιπλέον, η διάκριση μεταξύ υποσχετικής και εκποιητικής φύσης της σύμβασης περιπλέκεται: αν η υπαναχώρηση επιτρέπεται χωρίς ειδικό λόγο, τότε η σύμβαση στερείται τη δεσμευτικότητα που απαιτεί η ασφάλεια δικαίου, καθιστώντας την προστασία του αντισυμβαλλομένου-τιμώμενου ελλιπή.

Κεφάλαιο πέμπτο -Εξ αδιαθέτου διαδοχή (Νέα άρθρα ΑΚ 1808 έως 1819)

Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα νέα άρθρα ΑΚ 1808, 1809 § 1, 1814-1815, 1816 § 1 αποδίδουν ισχύον δίκαιο. Αναλυτικότερα κατά τα λοιπά θα πρέπει να αναφερθούν τα εξής:

Νέο άρθρο ΑΚ 1809 § 3

Λύνεται το ζήτημα που υπήρχε από τις ισχύουσες διατάξεις για την μερίδα των ετεροθαλών αδερφών.

Νέα άρθρα ΑΚ 1810-1811

Με τις διατάξεις αυτές αυξάνεται η κληρονομική του επιβιώσαντος συζύγου μερίδα όταν συντρέχει με την πρώτη τάξη με ένα τέκνο. Ανέρχεται πλέον στο 1/3. Αν συντρέχει με περισσότερα τέκνα παραμένει στο ¼. Προβλέπεται δικαίωμα να ζητήσει ο σύζυγος την επικαρπία σε πράγματα. Επιπλέον, καλείται στην τρίτη τάξη αντί για την πέμπτη τάξη κατά τα μέχρι σήμερα ισχύοντα. Η πολλαπλή αυτή αναβάθμιση κρίνεται θετική, ενώ σημειώνεται ως σκόπιμη η διατήρηση του διαχωρισμού της κληρονομίας από την ατομική περιουσία του κληρονόμου, ως κεκτημένο. Μοναδικό ερωτηματικό τίθεται στο ζήτημα διαφοροποίησης της κληρονομικής μερίδας του ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων χωρίς προφανή αιτία. Η αύξηση της μερίδας του επιζώντος συζύγου σε 1/3 όταν υπάρχει μόνο ένα τέκνο μειώνει τη μερίδα του τέκνου από 3/4 σε 2/3, γεγονός που δημιουργεί διαφορετική αντιμετώπιση σε κληρονομικό επίπεδο οικογενειών με ένα τέκνο, έναντι αυτών με δύο ή περισσότερα.

Νέο άρθρο ΑΚ 1813

Η εν λόγω διάταξη επαναλαμβάνει το περιεχόμενο των υφιστάμενων διατάξεων σχετικά με την σειρά στην εξ αδιαθέτου διαδοχή των παππούδων και γιαγιάδων του κληρονομούμενου (και από τους κατιόντες τους τα τέκνα και οι εγγονοί) με ορισμένες τεχνικές βελτιώσεις. Δεδομένου ότι με τις προτεινόμενες διατάξεις στην τρίτη τάξη καλείται ο επιζών σύζυγος, οι παραπάνω συγγενείς καλούνται πλέον ως κληρονόμοι τέταρτης τάξης.

Νέο άρθρο ΑΚ 1816 § 2

Με το άρθρο αυτό εισάγεται δικαίωμα γονέων, παππούδων γιαγιάδων και των κατιόντων τους, να αξιώσουν ό,τι έχει δοθεί στους άλλους παππούδες, γιαγιάδες κ.λπ. από χαριστή αιτία. Εδώ σκοπός είναι πιθανόν να δοθεί η δυνατότητα να αξιώσουν οι συγγενείς της μίας γραμμής σε δωρηθέντα των συγγενών της άλλης γραμμής. Ελλείψει αιτιολογικής έκθεσης, η σκοπιμότητα της διάταξης κρίνεται αμφίβολη.

Νέο άρθρο ΑΚ 1817

Πρόκειται για διάταξη που εισάγεται για πρώτη φορά, και προβλέπει την κλήση στην πέμπτη τάξη εξ αδιαθέτου διαδοχής του προσώπου που συζούσε με τον

κληρονομούμενο σε ελεύθερη ένωση για τουλάχιστον τρία (3) έτη. Για λόγους ασφάλειας δικαίου σκόπιμο κρίνεται η διάταξη αυτή να περιβληθεί με πρόσθετα εχέγγυα πέραν της εμμάρτυρης απόδειξης σχετικά με την ύπαρξη εν ισχύ μόνιμης σχέσης σε ελεύθερη ένωση, όπως θα μπορούσαν να είναι αντίγραφα δηλώσεων εισοδήματος των τελευταίων ετών, όπου οι σύντροφοι δηλώνουν την ίδια διεύθυνση κατοικίας, ή στην οποία ο ένας εκ των δυο εμφανίζεται ως φιλοξενούμενος του άλλου, αποδεικτικά στοιχεία κοινών τραπεζικών λογαριασμών, πιστωτικών καρτών ή κοινών επενδύσεων, λογαριασμοί ΔΕΚΟ καταχωρημένοι στο όνομα του ενός ή και των δύο συντρόφων στην ίδια διεύθυνση.

Νέο άρθρο ΑΚ 1819

Με το άρθρο αυτό εισάγεται για πρώτη φορά εκ του νόμου κληροδοσία για πρόσωπο που είχε αναλάβει την φροντίδα του κληρονομούμενου στα τελευταία έτη της ζωής του, γεγονός που κρίνεται κατ' αρχήν θετικό.

Κεφάλαιο έκτο – Νόμιμη μοίρα (νέα άρθρα ΑΚ 1820 -1837)

Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα νέα άρθρα ΑΚ 1822 εδ. 1, 1823, 1824, 1826, 1828, 1831, 1832 και 1836 αποδίδουν ισχύον δίκαιο. Αναλυτικότερα κατά τα λοιπά θα πρέπει να αναφερθούν τα εξής:

Νέο άρθρο ΑΚ 1820

Όπως κατά το ισχύον δίκαιο, έτσι και κατά το σχέδιο νόμου, δικαίωμα νόμιμης μοίρας έχουν οι κατιόντες, οι γονείς και ο σύζυγος του κληρονομούμενου (και βέβαια και ο σύντροφος στο σύμφωνο συμβίωσης), εφόσον θα κληρονομούσαν εξ αδιαθέτου (νέο ΑΚ 1820 παρ. 1 εδ. 1), και η νόμιμη μοίρα τους είναι το μισό της εξ αδιαθέτου μερίδας τους (νέο ΑΚ 1820 παρ. 1 εδ. 2).

Η διαφορά όμως είναι ότι, ενώ κατά το ισχύον δίκαιο η διαθήκη είναι άκυρη κατά το ποσοστό που προσβάλλει τη νόμιμη μοίρα και συνεπώς ο μεριδούχος γίνεται κληρονόμος κατά το ποσοστό αυτό, αντιθέτως κατά το σχέδιο νόμου η διαθήκη παραμένει έγκυρη και ο νόμιμος μεριδούχος κατά το ποσοστό της νόμιμης μοίρας του δεν γίνεται κληρονόμος, αλλά έχει κατά του εκ διαθήκης κληρονόμου το ενοχικό

δικαίωμα να ζητήσει την καταβολή χρηματικού ποσού ίσου με την αξία της νόμιμης μοίρας του (νέο ΑΚ 1820 παρ. 1 εδ. 2).

Η προτεινόμενη ρύθμιση έχει το μειονέκτημα ότι το δικαίωμα του νόμιμου μεριδούχου καθίσταται από νομική άποψη πιο αδύναμο σε σχέση με το ισχύον δίκαιο, διότι ο μεριδούχος δεν αποκτά εμπράγματο δικαίωμα στα αντικείμενα της κληρονομιάς (αφού δεν γίνεται κληρονόμος), αλλά αποκτά μόνο ενοχική αξίωση. Από την άλλη πλευρά, με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται το φαινόμενο να δημιουργείται κοινωνία περισσότερων κληρονόμων (εν προκειμένω μεταξύ του εκ διαθήκης κληρονόμου και του μεριδούχου) στο κάθε αντικείμενο της κληρονομιάς, φαινόμενο το οποίο είναι γνωστό ότι γεννά προσκόμματα στην αξιοποίηση των αντικειμένων αυτών.

Βέβαια προβλέπεται ότι κατ' εξαίρεση το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τον κληρονόμο να αποδώσει στον μεριδούχο όχι χρηματικό ποσό, αλλά ποσοστό της κληρονομιάς ή αντικείμενο της κληρονομιάς που η αξία του θα αντιστοιχεί στην αξία της νόμιμης μοίρας του (νέο ΑΚ 1820 παρ. 3 εδ. 1). Αλλά και στην περίπτωση αυτή ο μεριδούχος θα έχει απλώς ενοχική αξίωση κατά του κληρονόμου για απόδοση του ποσοστού ή του αντικειμένου της κληρονομιάς.

Επίσης, μπορεί το δικαστήριο να διατάξει τον κληρονόμο να αποδώσει στον μεριδούχο αντικείμενο από την ατομική περιουσία του κληρονόμου, εφόσον όμως ο κληρονόμος θα ευθύνεται έναντι των δανειστών της κληρονομιάς και με την ατομική του περιουσία (νέο ΑΚ 1820 παρ. 3 εδ. 2).

Επομένως, κατά το σχέδιο νόμου ο νόμιμος μεριδούχος καθίσταται δανειστής της κληρονομιάς, όπως οι άλλοι δανειστές της κληρονομιάς. Όμως το σχέδιο νόμου τον προστατεύει περισσότερο σε σχέση με τους άλλους δανειστές της κληρονομιάς, αφενός μεν διότι του παρέχεται τίτλος από το νόμο για εγγραφή υποθήκης στα ακίνητα της κληρονομιάς για την εξασφάλιση της αξίωσής του για τη νόμιμη μοίρα (νέο ΑΚ 1262 αρ. 6), αφετέρου δε διότι με το σχέδιο νόμου τροποποιείται ο ΚΠολΔ και ορίζεται ότι η απαίτηση του μεριδούχου κατατάσσεται προνομιακά στον πλειστηριασμό σε σχέση με άλλες απαιτήσεις (νέο άρθρ. 975 αρ. 3 Α ΚΠολΔ).

Μια άλλη διαφορά είναι ότι στο ισχύον δίκαιο η ακυρότητα της διαθήκης που προσβάλλει τη νόμιμη μοίρα είναι, κατά την κρατούσα γνώμη, σχετική υπέρ του μεριδούχου. Συνεπώς, ο μεριδούχος πρέπει να προτείνει την ακυρότητα αυτή για να γίνει κληρονόμος, δεν προβλέπεται δε προθεσμία εντός της οποίας δικαιούται να το πράξει, άρα μπορεί να το πράξει και μετά την προθεσμία αποποίησης της κληρονομιάς και σε χρόνο πολύ μετά τον θάνατο του κληρονομούμενου (μέχρι την παραγραφή της περί κλήρου αγωγής, δηλ. μέχρι 20 χρόνια μετά το θάνατο του κληρονομούμενου), εκτός αν προηγουμένως έχει παραιτηθεί από το δικαίωμα αυτό.

Αντιθέτως, κατά το σχέδιο νόμου δεν γεννάται το πρόβλημα αυτό, διότι προβλέπεται ότι η χρηματική αξίωση που έχει ο μεριδούχος κατά του κληρονόμου παραγράφεται σε μία διετία (νέο ΑΚ 1820 παρ. 4 εδ. 1). Η ρύθμιση αυτή περιορίζει μεν χρονικά το δικαίωμα του μεριδούχου, προάγει όμως την ασφάλεια των συναλλαγών.

Περαιτέρω, κατά το ισχύον δίκαιο, αφού η ακυρότητα της διαθήκης που προσβάλλει τη νόμιμη μοίρα είναι, κατά την κρατούσα γνώμη, σχετική υπέρ του μεριδούχου, έπεται ότι μόνον ο μεριδούχος δικαιούται να επικαλεστεί τη σχετική ακυρότητα και όχι οι δανειστές του, οι οποίοι έτσι δεν μπορούν να κατάσχουν τα περιουσιακά στοιχεία που αυτός θα αποκτούσε ως κληρονόμος, αν επικαλείτο την ακυρότητα της διαθήκης που προσβάλλει τη νόμιμη μοίρα του.

Αντιθέτως, κατά το σχέδιο νόμου η χρηματική αξίωση που έχει ο μεριδούχος κατά του κληρονόμου αποτελεί στοιχείο της περιουσίας του και μπορεί να κατασχεθεί από τους δανειστές του. Βλ. και το νέο ΑΚ 1820 παρ. 2, που ορίζει ότι η αξίωση αυτή είναι μεταβιβάσιμη, άρα είναι και κατασχετή. Η ρύθμιση αυτή, χωρίς να θίγει τον νόμιμο μεριδούχο, ευνοεί τους δανειστές του.

Νέο άρθρο ΑΚ 1821

Είναι πολύ συχνό το φαινόμενο να ορίζει ο κληρονομούμενος με τη διαθήκη του ότι αφήνει στο μεριδούχο μόνο τη νόμιμή του μοίρα. Υπό το ισχύον δίκαιο, αυτό σημαίνει ότι ο κληρονομούμενος εγκαθιστά τον μεριδούχο κληρονόμο σε ποσοστό της κληρονομιάς που αντιστοιχεί στη νόμιμή του μοίρα. Με βάση όμως το σχέδιο

νόμου, ο νόμιμος μεριδούχος δεν γίνεται κληρονόμος, αλλά αποκτά απλώς αξίωση κατά του εκ διαθήκης κληρονόμου για καταβολή χρηματικού ποσού ίσου με την αξία της νόμιμης μοίρας. Για τον λόγο ακριβώς αυτόν η νέα ΑΚ 1821 ορίζει πως, αν ο κληρονομούμενος άφησε με τη διαθήκη του στο μεριδούχο τη νόμιμη μοίρα, τότε εν αμφιβολία δεν θεωρείται ότι τον εγκατέστησε κληρονόμο, δηλ. θεωρείται ότι του άφησε ως κληροδοσία τη χρηματική αξίωση που έχει για το ποσό που αντιστοιχεί στη νόμιμή του μοίρα. Επομένως, αν ο κληρονομούμενος θέλει να εγκαταστήσει τον μεριδούχο κληρονόμο σε ποσοστό που αντιστοιχεί στη νόμιμη μοίρα του, θα πρέπει να το ορίσει ρητά στη διαθήκη του. Η νέα αυτή ρύθμιση αποτελεί λογικό επακόλουθο του ότι κατά το σχέδιο νόμου ο μεριδούχος δεν θεωρείται κληρονόμος.

Νέο άρθρο ΑΚ 1822

Το εδάφιο 2 του παραπάνω άρθρου λύνει μια αμφισβήτηση που έχει δημιουργηθεί υπό το ισχύον δίκαιο στην επιστήμη και στη νομολογία σχετικά με το αν χωρεί προσαύξηση στη νόμιμη μοίρα. Η αμφισβήτηση λύνεται υπέρ της άποψης που έχει επικρατήσει και που είναι η ορθή, σύμφωνα με την οποία δεν χωρεί προσαύξηση στη νόμιμη μοίρα.

Νέο άρθρο ΑΚ 1825

Η ρύθμιση αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία ο κληρονομούμενος εγκαθιστά τον μεριδούχο κληρονόμο, αλλά επιβαρύνει τη νόμιμη μοίρα του με περιορισμούς, όπως είναι το καταπίστευμα, η κληροδοσία, ο τρόπος ή ο εκτελεστής διαθήκης.

Υπό το ισχύον δίκαιο ο περιορισμός που τίθεται στον μεριδούχο είναι άκυρος, κατά το μέρος που βαρύνει τη νόμιμη μοίρα του και δικαιούται να επικαλεστεί την ακυρότητα αυτή, οπότε θα λάβει το ποσοστό της κληρονομιάς που του αναλογεί ελεύθερο του καταπιστεύματος (έχοντας δηλ. τη δυνατότητα να το εκποιεί ελεύθερα, όσο ζει, και να το καταστήσει αντικείμενο της δικής του διαθήκης σε άλλους), ενώ το υπόλοιπο θα το λάβει βεβαρημένο (και συνεπώς δεν θα μπορεί να το εκποιεί όσο ζει, ούτε θα μπορεί να το αφήσει με διαθήκη σε άλλους).

Με βάση τη νέα ρύθμιση, ο μεριδούχος έχει δύο επιλογές: Είτε θα αποδεχθεί τη διαθήκη όπως ακριβώς είναι, δηλ. θα λάβει όλη την κληρονομιά, αλλά με το βάρος του καταπιστεύματος σε ολόκληρη την κληρονομιά, είτε θα αποποιηθεί ολόκληρη την κληρονομιά και θα ασκήσει το δικαίωμά του στη νόμιμη μοίρα, δηλ. θα έχει αξίωση κατά του κληρονόμου για καταβολή χρηματικού ποσού ίσου με την αξία της νόμιμης μοίρας του επί της κληρονομιάς.

Είναι προφανές ότι η νέα ρύθμιση είναι δυσμενέστερη για τον μεριδούχο σε σχέση με το ισχύον δίκαιο, αποτελεί όμως συνέπεια του ότι, κατά το σχέδιο νόμου, ο νόμιμος μεριδούχος δεν γίνεται κληρονόμος, αλλά έχει ενοχική αξίωση κατά του κληρονόμου. Δεν γίνεται δηλ. ο νόμος να προβλέπει ότι ο μεριδούχος θα λάβει το μέρος της κληρονομιάς που του κατέλυπε ο διαθέτης ως κληρονόμος βεβαρημένο από κάποιο περιορισμό και ότι θα αποποιηθεί υπόλοιπο της κληρονομιάς, έχοντας αξίωση κατά ετέρου κληρονόμου να του δοθεί σε χρήμα η αξίωση ίση με την αξία της νόμιμης μοίρας του, διότι αυτό θα σήμαινε ότι θα αποδεχθεί ένα μέρος της κληρονομιάς και θα αποποιηθεί το υπόλοιπο. Τούτο έρχεται όμως σε αντίθεση με τη βασική αρχή του κληρονομικού δικαίου ότι δεν επιτρέπεται μερική αποδοχή ή μερική αποποίηση της κληρονομιάς.

Νέο άρθρο ΑΚ 1827

Η ρύθμιση αποδίδει ισχύον δίκαιο, με τη διαφορά ότι, για τον υπολογισμό της νόμιμης μοίρας, οι δωρεές προς τρίτους (μη μεριδούχους) προστίθενται στην κληρονομιά αν έγιναν όχι μέσα στα τελευταία 10 χρόνια πριν από το θάνατο του κληρονομούμενου, αλλά αν έγιναν μέσα στα τελευταία 5 χρόνια πριν από το θάνατο του κληρονομούμενου. Αυτό σημαίνει ότι, αν η αξία της κληρονομιάς που υπάρχει κατά το χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου δεν επαρκεί για την ικανοποίηση της αξίωσης του νόμιμου μεριδούχου, τότε αυτός μπορεί, για το μέρος που λείπει, να στραφεί και κατά του τρίτου δωρεοδόχου, αλλά μόνον εφόσον πρόκειται για δωρεά που έγινε μέσα στα τελευταία 5 χρόνια από το θάνατο του κληρονομούμενου, ενώ κατά το ισχύον δίκαιο ο μεριδούχος μπορεί στην αντίστοιχη περίπτωση να στραφεί κατά του τρίτου δωρεοδόχου, εφόσον αυτός έλαβε τη δωρεά μέσα στα τελευταία 10 χρόνια από το θάνατο του κληρονομούμενου.

Είναι προφανές ότι η νέα ρύθμιση προστατεύει λιγότερο τον μεριδούχο σε σχέση με το ισχύον δίκαιο, εξυπηρετεί όμως καλύτερα την ασφάλεια των συναλλαγών, διότι η ασφάλεια των συναλλαγών θίγεται, όταν μετά από την πάροδο μεγάλου χρονικού διαστήματος από τον χρόνο που έγινε η δωρεά ο δωρεοδόχος βρίσκεται εκτεθειμένος σε αξιώσεις του νόμιμου μεριδούχου του δωρητή.

Νέο άρθρο ΑΚ 1829

Η παρ. 1 αποδίδει ισχύον δίκαιο, ορίζοντας ότι η δωρεά που έγινε σε μεριδούχο καταλογίζεται στη νόμιμη μοίρα του.

Η παρ. 2 επιφέρει μια τροποποίηση σε σχέση με το ισχύον δίκαιο. Συγκεκριμένα, το ισχύον δίκαιο προβλέπει ότι ο καταλογισμός γίνεται και αν στη θέση του κατιόντος που έλαβε την παροχή υπεισέρχεται ως μεριδούχος άλλος κατιών. Με τον όρο «άλλος κατιών» εννοείται «άλλος κατιών του κληρονομούμενου». Δηλ. μπορεί αυτός (ο άλλος κατιών) να είναι είτε κατιών του μεριδούχου που έλαβε την παροχή (δηλ. εγγονός, άρα κατιών του κληρονομούμενου) είτε συγκληρονόμος (π.χ. αδελφός ή ανηψιός) του μεριδούχου που έλαβε την παροχή (δηλ. πάλι κατιών του κληρονομούμενου).

Αντιθέτως, η νέα ρύθμιση περιορίζει την εφαρμογή της μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες εκείνος που υπεισέρχεται στη θέση του μεριδούχου που έλαβε την παροχή είναι κατιών του μεριδούχου, ρύθμιση η οποία δεν κρίνεται δίκαιη σε σχέση με τις ισχύουσες διατάξεις.

Νέο άρθρο ΑΚ 1830

Η νέα ρύθμιση αποδίδει ισχύον δίκαιο, με τις εξής διαφορές:

Αν η κληρονομιά που υπάρχει κατά το χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου δεν επαρκεί για να καλύψει τη νόμιμη μοίρα του μεριδούχου, τότε, κατά το ισχύον δίκαιο ο μεριδούχος μπορεί να στραφεί κατά του δωρεοδόχου και να ζητήσει αυτούσια απόδοση της δωρεάς, κατά το μέρος που λείπει για να συμπληρωθεί η νόμιμη μοίρα, ο δωρεοδόχος όμως έχει την ευχέρεια, αντί της αυτούσιας απόδοσης της δωρεάς, να καταβάλει στον μεριδούχο το ισάξιο σε χρήμα.

Κατά τη νέα ρύθμιση, στην παραπάνω περίπτωση ισχύει το αντίστροφο, δηλ. ο μεριδούχος μπορεί να στραφεί κατά του δωρεοδόχου και να ζητήσει την καταβολή του χρηματικού ποσού που απαιτείται για να συμπληρωθεί η νόμιμη μοίρα του (νέο ΑΚ 1830 παρ. 1 εδ. 1), ο δωρεοδόχος όμως, αντί της καταβολής του ποσού αυτού, έχει την ευχέρεια να ικανοποιήσει τον μεριδούχο με αυτούσια απόδοση του δωρηθέντος αντικειμένου (νέο ΑΚ 1830 παρ. 1 εδ. 2).

Η νέα ρύθμιση δεν προστατεύει τον μεριδούχο λιγότερο σε σχέση με το ισχύον δίκαιο και εξηγείται από το ότι κατά το σχέδιο νόμου η νόμιμη μοίρα αποτελεί χρηματική αξίωση του μεριδούχου.

Η δεύτερη διαφορά έγκειται στο ότι, κατά το ισχύον δίκαιο, η ανωτέρω αξίωση του μεριδούχου παραγράφεται 2 έτη μετά το θάνατο του κληρονομούμενου, ενώ κατά τη νέα ρύθμιση η εν λόγω αξίωση παραγράφεται 3 έτη μετά το θάνατο του κληρονομούμενου (νέο ΑΚ 1830 παρ. 4). Η νέα ρύθμιση προφανώς προστατεύει περισσότερο τον μεριδούχο.

Τέλος, η τρίτη διαφορά συνίσταται στο εξής: Κατά το ισχύον δίκαιο, αν υπάρχουν δωρεές αιτία θανάτου που προσβάλλουν τη νόμιμη μοίρα, τότε οι δωρεές αυτές είναι αυτοδικαίως άκυρες, κατά το μέρος που προσβάλλουν τη νόμιμη μοίρα. Δεν απαιτείται δηλ. ο μεριδούχος να στραφεί με αγωγή κατά του δωρεοδόχου και να ζητήσει απόδοση της δωρεάς. Αντιθέτως, κατά τη νέα ρύθμιση οι δωρεές αιτία θανάτου που προσβάλλουν τη νόμιμη μοίρα αντιμετωπίζονται όπως και οι δωρεές εν ζωή (βλ. νέο ΑΚ 1830 παρ. 1 εδ. 1), συνεπώς δεν είναι αυτοδικαίως άκυρες, αλλά ο μεριδούχος πρέπει με αγωγή να στραφεί κατά του δωρεοδόχου και να ζητήσει σε χρήμα το ποσό που απαιτείται για να συμπληρωθεί η νόμιμη μοίρα του.

Η νέα αυτή ρύθμιση προστατεύει τον μεριδούχο λιγότερο σε σχέση με το ισχύον δίκαιο, αποτελεί όμως αναγκαία συνέπεια του ότι κατά το σχέδιο νόμου η νόμιμη μοίρα αποτελεί χρηματική αξίωση.

Νέο άρθρο ΑΚ 1833:

Η νέα ρύθμιση αποδίδει ισχύον δίκαιο, με τις εξής διαφορές:

Κατά το ισχύον δίκαιο, ο διαθέτης μπορεί να στερήσει από τον κατιόντα του τη νόμιμη μοίρα του και για το λόγο ότι ο κατιών ζει βίο άτιμο ή ανήθικο. Ο λόγος αυτός στέρησης της νόμιμης μοίρας ορθά απαλείφεται με τη νέα ρύθμιση, διότι θεωρείται αναχρονιστικός: εκφράζει αντιλήψεις της εποχής που τέθηκε σε ισχύ ο Αστικός Κώδικας (έτος 1946).

Περαιτέρω, κατά το ισχύον δίκαιο το τέκνο δεν μπορεί με διαθήκη να στερήσει από τον γονέα του τη νόμιμη μοίρα του, αν ο γονέας προκάλεσε με πρόθεση σωματικές κακώσεις στο τέκνο. Η ρύθμιση αυτή εξηγείται από το ότι ο γονέας στα πλαίσια της άσκησης της γονικής μέριμνας είναι πιθανό να έχει λάβει μέτρα σωφρονισμού έναντι του τέκνου και ως εκ τούτου να έχει προκαλέσει σ' αυτό σωματικές κακώσεις. Και η ρύθμιση αυτή θεωρείται σήμερα αναχρονιστική και τροποποιείται με το σχέδιο νόμου: κατά το νέο ΑΚ 1833 αρ. 2, ο διαθέτης μπορεί να στερήσει από τον μεριδούχο τη νόμιμη μοίρα, αν ο μεριδούχος έγινε ένοχος κακουργήματος ή σοβαρού πλημμελήματος και ιδίως ενδοοικογενειακής βίας. Επομένως και το τέκνο μπορεί να στερήσει από το γονέα του τη νόμιμη μοίρα, αν ο γονέας προκάλεσε με πρόθεση σωματικές κακώσεις στο τέκνο, οι οποίες συνιστούν (κατά τον Ποινικό Κώδικα) κακούργημα ή σοβαρό πλημμέλημα ή συνιστούν ενδοοικογενειακή βία (κατά τον σχετικό με αυτήν ειδικό νόμο).

Νέο άρθρο ΑΚ 1834

Η νέα ρύθμιση αποδίδει ισχύον δίκαιο, με τη μόνη διαφορά ότι το ισχύον δίκαιο ορίζει πως σε περίπτωση στέρησης της νόμιμης μοίρας για λόγους πρόνοιας, πρέπει στη διαθήκη να λαμβάνεται πρόνοια για τη συντήρηση του μεριδούχου, ενώ αυτή η φράση απαλείφεται από τη νέα ρύθμιση. Η απάλειψη της φράσης αυτής είναι σε βάρος του μεριδούχου από τον οποίο στερείται η νόμιμη μοίρα για λόγους πρόνοιας.

Νέο άρθρο ΑΚ 1835

Κατά το ισχύον δίκαιο, είναι έγκυρη η διαθήκη με την οποία ο διαθέτης στερεί τη νόμιμη μοίρα από τον σύζυγό του, αν τόσο κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης όσο και κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη ο διαθέτης είχε το δικαίωμα να ασκήσει

αγωγή διαζυγίου κατά του συζύγου του για βάσιμο λόγο διαζυγίου αναγόμενο σε υπαιτιότητα του τελευταίου.

Το νέο ΑΚ 1835 ορίζει ότι ο διαθέτης μπορεί να στερήσει από τον σύζυγό του τη νόμιμη μοίρα, πέρα από τους λόγους που αναφέρονται στο νέο άρθρο 1833, αν κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης του είχε βάσιμο λόγο διαζυγίου.

Η πρώτη διαφορά της νέας ρύθμισης από το ισχύον δίκαιο έγκειται στο εξής: Όλοι οι λόγοι στέρησης της νόμιμης μοίρας του συζύγου που αναφέρονται στο νέο ΑΚ 1833 αποτελούν λόγους στέρησης της νόμιμης μοίρας που θεμελιώνουν αγωγή διαζυγίου για βάσιμο λόγο αναγόμενο σε υπαιτιότητα του συζύγου από τον οποίο στερείται η νόμιμη μοίρα. Επιπλέον όμως το νέο ΑΚ 1835 επιτρέπει τη στέρηση της νόμιμης μοίρας του συζύγου και για λόγους που συνιστούν βάσιμους λόγους διαζυγίου, χωρίς να απαιτείται να συνιστούν βάσιμους λόγους διαζυγίου που ανάγονται σε υπαιτιότητα του συζύγου από τον οποίο στερείται η νόμιμη μοίρα. Προφανώς οι συντάκτες του νέου ΑΚ 1835 είχαν εδώ υπόψη τους τη διετή διάσταση των συζύγων, η οποία αποτελεί βάσιμο λόγο διαζυγίου που δεν ανάγεται σε υπαιτιότητα του συζύγου από τον οποίο στερείται η νόμιμη μοίρα. Σε μια τέτοια περίπτωση (διετούς διάστασης) ο ένας σύζυγος δεν μπορεί να στερήσει τη νόμιμη μοίρα από τον άλλον κατά το ισχύον δίκαιο, ενώ κατά τη νέα ρύθμιση μπορεί. Κατά τούτο η νέα ρύθμιση είναι δίκαιη και ορθή.

Η δεύτερη διαφορά της νέας ρύθμισης από το ισχύον δίκαιο έγκειται στο εξής: Κατά το ισχύον δίκαιο ο λόγος στέρησης της νόμιμης μοίρας του συζύγου πρέπει να υπάρχει τόσο κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης όσο και κατά το χρόνο θανάτου του διαθέτη (κληρονομούμενου), ενώ αντιθέτως κατά τη νέα ρύθμιση ο λόγος στέρησης της νόμιμης μοίρας του συζύγου πρέπει να υπάρχει κατά το χρόνο σύνταξης της διαθήκης. Η διαφορά αυτή μάλλον εξηγείται από το ότι, αν ο λόγος στέρησης της νόμιμης μοίρας υπάρχει κατά τη σύνταξη της διαθήκης, αλλά δεν υπάρχει κατά το χρόνο θανάτου του διαθέτη (δηλ. του κληρονομούμενου συζύγου), τότε αυτό σημαίνει ότι μετά τη σύνταξη της διαθήκης ο διαθέτης συγχώρησε τον άλλο σύζυγο (για το παράπτωμά του που δικαιολογούσε τη στέρηση της νόμιμης μοίρας) και συνεπώς η διάταξη της διαθήκης με την οποία του στέρησε τη νόμιμη μοίρα παύει

να ισχύει (βλ. νέο ΑΚ 1837). Επομένως επέρχεται η ίδια έννομη συνέπεια που επέρχεται και με το ισχύον δίκαιο. Υπό την έννοια αυτή, η νέα ρύθμιση ορθά διορθώνει τη ρύθμιση του ισχύοντος δικαίου, αφού αποτελεί πλεονασμό η απαίτηση του ισχύοντος δικαίου να υφίσταται ο λόγος στέρησης της νόμιμης μοίρας όχι μόνο κατά τη σύνταξη της διαθήκης αλλά και κατά το χρόνο θανάτου του διαθέτη.

Νέο άρθρο ΑΚ 1837

Το ισχύον δίκαιο ορίζει ότι το δικαίωμα στέρησης της νόμιμης μοίρας αποσβήνεται με συγγνώμη. Επομένως, αν αυτός που σύμφωνα με το νόμο δικαιούται να στερήσει τη νόμιμη μοίρα από τον μεριδούχο, συγχωρήσει τον μεριδούχο (για το παράπτωμά του που συνιστά λόγο στέρησης της νόμιμης μοίρας), δεν έχει πλέον δικαίωμα να του στερήσει τη νόμιμη μοίρα και συνεπώς, αν κατόπιν συντάξει διαθήκη με την οποία του στερεί τη νόμιμη μοίρα, τότε η στέρηση της νόμιμης μοίρας δεν ισχύει, αφού το δικαίωμα στέρησης της νόμιμης μοίρας εν τω μεταξύ αποσβέστηκε λόγω της παροχής συγγνώμης.

Ορίζει περαιτέρω το ισχύον δίκαιο ότι, αν συντάχθηκε διαθήκη με την οποία ο διαθέτης στέρησε τον μεριδούχο από τη νόμιμη μοίρα και στη συνέχεια ο διαθέτης συγχώρεσε τον μεριδούχο (δηλ. έδωσε συγγνώμη στον μεριδούχο), τότε η στέρηση της νόμιμης μοίρας δεν ισχύει (καθίσταται ανίσχυρη).

Ρυθμίζει δηλ. το ισχύον δίκαιο δύο περιπτώσεις: πρώτον, την περίπτωση κατά την οποία η συγγνώμη δόθηκε πριν από τη σύνταξη της διαθήκης με την οποία ο διαθέτης στέρησε τη νόμιμη μοίρα από τον μεριδούχο, και, δεύτερον, την περίπτωση κατά την οποία η συγγνώμη δόθηκε μετά τη σύνταξη της διαθήκης με την οποία ο διαθέτης στέρησε τη νόμιμη μοίρα από τον μεριδούχο.

Αντιθέτως, το νέο ΑΚ 1837 ρυθμίζει μόνο τη δεύτερη από τις ανωτέρω περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, ορίζει ότι η διάταξη της διαθήκης με την οποία ο διαθέτης στέρησε τη νόμιμη μοίρα παύει να ισχύει, αν ο διαθέτης συγχώρησε μεταγενέστερα τον μεριδούχο.

Από τη διατύπωση της νέας ρύθμισης φαίνεται ότι οι λέξεις «συγχώρησε μεταγενέστερα» εννοούν «συγχώρησε μετά τη σύνταξη της διαθήκης».

Επομένως, σύμφωνα με τη νέα ρύθμιση, αν π.χ. ο πατέρας, με διαθήκη του στέρησε το τέκνο του από τη νόμιμη μοίρα, επειδή το τέκνο αποπειράθηκε να τον φονεύσει, και στη συνέχεια, δηλ. μετά τη σύνταξη αυτής της διαθήκης, ο πατέρας συγχώρησε το τέκνο του, τότε η στέρηση της νόμιμης μοίρας δεν θα ισχύει και άρα το τέκνο θα έχει δικαίωμα νόμιμης μοίρας, ενώ αντιθέτως, αν ο πατέρας πρώτα συγχώρησε το τέκνο του και στη συνέχεια συνέταξε διαθήκη με την οποία του στέρησε τη νόμιμη μοίρα, τότε η στέρηση της νόμιμης μοίρας θα ισχύει και άρα το τέκνο δεν θα έχει δικαίωμα νόμιμης μοίρας.

Η διαφορετική αυτή αντιμετώπιση των δύο ανωτέρω περιπτώσεων, που αποβαίνει σε βάρος του μεριδούχου, δεν δικαιολογείται ούτε είναι δίκαιη.

Θα μπορούσε ίσως με ερμηνεία της νέας διάταξης να θεωρηθεί ότι η λέξη «μεταγενέστερα» δεν εννοεί «μετά τη σύνταξη της διαθήκης», αλλά «μετά το παράπτωμα του μεριδούχου που συνιστά το λόγο στέρησης της νόμιμης μοίρας», οπότε θα καλύπτονται και οι δύο παραπάνω περιπτώσεις.

Για την αποφυγή πάντως αμφιβολιών θα ήταν ορθότερο να επαναληφθεί η ρύθμιση του ισχύοντος δικαίου, δηλ. στο νέο ΑΚ 1837 να προηγηθεί εδάφιο που θα ορίζει ότι: «Το δικαίωμα στέρησης της νόμιμης μοίρας αποσβήνεται με συγγνώμη».

Κεφάλαιο έβδομο – Σύμβαση εκ των προτέρων παραίτησης από δικαιώματα στην κληρονομιά (νέα ΑΚ 1838 – 1843)

Νέα άρθρα ΑΚ 1838-1843

Κατά το ισχύον δίκαιο δεν είναι έγκυρη η σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος παραιτείται εκ των προτέρων (δηλ. πριν από το θάνατο του αντισυμβαλλομένου του) από το κληρονομικό δικαίωμα (εκ διαθήκης, εξ αδιαθέτου ή νόμιμης μοίρας) που θα έχει στην κληρονομιά του αντισυμβαλλομένου του.

Αντιθέτως το σχέδιο νόμου αναγνωρίζει μια τέτοια σύμβαση ως έγκυρη και ρυθμίζει τα σχετικά με αυτήν ζητήματα σε ειδικό κεφάλαιο.

Η νέα ΑΚ 1838 παρ. 1 ορίζει ότι με σύμβαση είναι δυνατή η παραίτηση προσώπου από μελλοντικά του δικαιώματα στην κληρονομιά του

αντισυμβαλλομένου του, είτε αυτά απορρέουν από το νόμο είτε από υφιστάμενη διάταξη τελευταίας βούλησης.

Επομένως, μπορεί με σύμβαση να παραιτηθεί κάποιος:

α) από το κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει ως κληρονόμος του αντισυμβαλλομένου του και το οποίο θα απορρέει από διαθήκη που υφίσταται ήδη κατά το χρόνο της παραίτησης,

β) από το κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει ως κληρονόμος του αντισυμβαλλομένου του και το οποίο θα απορρέει από κληρονομική σύμβαση που υφίσταται ήδη κατά το χρόνο της παραίτησης,

γ) από το κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει ως εξ αδιαθέτου κληρονόμος του αντισυμβαλλομένου του,

δ) από το δικαίωμα νόμιμης μοίρας που θα έχει στην κληρονομιά του αντισυμβαλλομένου του (βλ. και νέα ΑΚ 1838 παρ. 3).

Η εκ των προτέρων παραίτηση από το κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει ο παραιτούμενος και που θα απορρέει από διαθήκη που έχει συντάξει ο αντισυμβαλλόμενός του (βλ. παραπάνω περίπτωση α) δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία, διότι το ίδιο αποτέλεσμα (δηλ. το να μην γίνει κληρονόμος ο παραιτούμενος) μπορεί απλά να επιτευχθεί και με το να ανακαλέσει ο αντισυμβαλλόμενος τη διαθήκη του.

Η εκ των προτέρων παραίτηση από το κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει ο παραιτούμενος και που θα απορρέει από κληρονομική σύμβαση μεταξύ του και του αντισυμβαλλόμενου (βλ. παραπάνω περίπτωση β) επίσης δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία, διότι το ίδιο αποτέλεσμα (δηλ. το να μην γίνει κληρονόμος ο παραιτούμενος) μπορεί να επιτευχθεί και με μεταγενέστερη σύμβαση μεταξύ τους, με την οποία θα καταργείται η προγενέστερη κληρονομική σύμβαση (βλ. νέα ΑΚ 1800 παρ. 1 εδ. 1).

Διαφορετική είναι βέβαια η περίπτωση όπου παραιτείται κάποιος εκ των προτέρων από το κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει στην κληρονομιά του

αντισυμβαλλομένου του και το οποίο απορρέει από κληρονομική σύμβαση που έχει συναφθεί όχι μεταξύ του αντισυμβαλλομένου και του παραιτούμενου, αλλά μεταξύ του αντισυμβαλλομένου και τρίτου.

Σύμφωνα με τη νέα ΑΚ 1840 παρ. 1, ο παραιτηθείς θεωρείται σαν να μην ζούσε κατά το χρόνο της επαγωγής, δηλ. κατά το χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου.

Επομένως, αν κάποιος παραιτηθεί από το εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει στην κληρονομιά του άλλου (βλ. παραπάνω περίπτωση γ), τότε, κατά το θάνατο του τελευταίου, δεν θα γίνει εξ αδιαθέτου κληρονόμος του. Μια τέτοια παραίτηση δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη πρακτική αξία, διότι το ίδιο αποτέλεσμα (δηλ. να μην γίνει ο παραιτούμενος εξ αδιαθέτου κληρονόμος του άλλου) μπορεί απλά να επιτευχθεί και με το να εγκαταστήσει ο άλλος ως κληρονόμους του τρίτα πρόσωπα με διαθήκη ή με κληρονομική σύμβαση.

Εκείνο όμως που έχει σημασία είναι ότι, αν αυτός που παραιτείται από το εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα που θα έχει στην κληρονομιά του αντισυμβαλλομένου του, ανήκει στα πρόσωπα που έχουν δικαίωμα νόμιμης μοίρας, τότε η παραίτησή του από το εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα θα έχει ως συνέπεια να μην έχει ούτε δικαίωμα νόμιμης μοίρας, διότι, σύμφωνα με τη νέα ΑΚ 1820 παρ. 1 εδ. 1 (αλλά και σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο), για να έχει κάποιος δικαίωμα νόμιμης μοίρας, θα πρέπει, αν χωρούσε εξ αδιαθέτου διαδοχή, να είχε κληθεί ως εξ αδιαθέτου κληρονόμος. Επειδή όμως ο παραιτούμενος από το εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα θεωρείται, σύμφωνα με τη νέα ΑΚ 1840 παρ. 1, ότι δεν ζει κατά το χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου, έπεται ότι δεν θα έχει εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα, άρα ούτε και δικαίωμα νόμιμης μοίρας.

Αν κάποιος παραιτηθεί μόνο από το δικαίωμα νόμιμης μοίρας που θα έχει στην κληρονομιά του αντισυμβαλλομένου του (βλ. παραπάνω περίπτωση δ), τότε, εάν μεν ο αντισυμβαλλόμενος κληρονομηθεί εξ αδιαθέτου, ο παραιτηθείς θα έχει εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα, ενώ αν υπάρχει διάταξη τελευταίας βουλήσεως του αντισυμβαλλομένου (διαθήκη ή κληρονομική σύμβαση), ο παραιτηθείς δεν θα έχει δικαίωμα νόμιμης μοίρας.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η πρακτική σημασία του εν λόγω κεφαλαίου του σχεδίου νόμου περί εκ των προτέρων παραίτησης από δικαιώματα στην κληρονομιά εντοπίζεται στην περίπτωση παραίτησης από τη νόμιμη μοίρα.

Σύμφωνα με τη νέα ΑΚ 1840 παρ. 2, σε περίπτωση αμφιβολίας τα αποτελέσματα της παραίτησης εκτείνονται και στους κατιόντες του παραιτηθέντος.

Επομένως, αν το τέκνο με σύμβαση με τον πατέρα του παραιτηθεί από το δικαίωμα νόμιμης μοίρας που θα έχει στην κληρονομιά του πατέρα του, τότε ούτε τα τέκνα του παραιτηθέντος τέκνου θα έχουν δικαίωμα νόμιμης μοίρας στην κληρονομιά του παππού τους (πατέρα του παραιτηθέντος), εκτός αν στη σύμβαση παραίτησης προβλέπεται το αντίθετο.

Η εκ των προτέρων παραίτηση από τη νόμιμη μοίρα μπορεί να συμφωνηθεί έναντι ανταλλάγματος (νέα ΑΚ 1838 παρ. 2). Στην περίπτωση αυτή, η συμφωνία ως προς το αντάλλαγμα (που θα λάβει ο παραιτούμενος) θεωρείται δωρεά (νέα ΑΚ 1841 παρ. 2). Τούτο είναι απόλυτα ορθό.

Πράγματι, αν το χρηματικό ποσό που θα λάβει εκείνος που παραιτείται από τη νόμιμη μοίρα που θα έχει στην κληρονομιά του αντισυμβαλλομένου του, ισούται με την αξία που θα έχει η νόμιμη μοίρα του κατά το χρόνο θανάτου του αντισυμβαλλομένου, τότε η παροχή του ανταλλάγματος στον μεριδούχο δεν σημαίνει τίποτε άλλο, παρά το ότι ο αντισυμβαλλόμενος δίνει από τώρα στον μεριδούχο την αξία της νόμιμης μοίρας του χωρίς αντάλλαγμα και επομένως είναι λογικό να μην έχει ο παραιτούμενος δικαίωμα νόμιμης μοίρας κατά το χρόνο θανάτου του αντισυμβαλλομένου.

Μπορεί βέβαια κατά το χρόνο θανάτου του αντισυμβαλλομένου η περιουσία του να έχει αυξηθεί σε σχέση με την αξία που είχε κατά το χρόνο που καταρτίστηκε η σύμβαση παραίτησης, οπότε και η αξία της νόμιμης μοίρας εκείνου που παραιτήθηκε από αυτήν θα είναι κατά το χρόνο θανάτου του αντισυμβαλλομένου μεγαλύτερη από εκείνη που ήταν κατά το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης παραίτησης (άρα μεγαλύτερη από το αντάλλαγμα που δόθηκε κατά την κατάρτιση της σύμβασης

παραίτησης), οπότε η σύμβαση παραίτησης αποβαίνει εν τέλει επιβλαβής για τον μεριδούχο που παραιτήθηκε από τη νόμιμη μοίρα του.

Μπορεί όμως να συμβεί και το αντίστροφο, δηλ. κατά το χρόνο θανάτου του αντισυμβαλλομένου η περιουσία του να έχει μειωθεί σε σχέση με την αξία που είχε κατά το χρόνο που καταρτίστηκε η σύμβαση παραίτησης, οπότε και η αξία της νόμιμης μοίρας εκείνου που παραιτήθηκε από αυτήν θα είναι κατά το χρόνο θανάτου του αντισυμβαλλομένου μικρότερη από εκείνη που ήταν κατά το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης παραίτησης (άρα μικρότερη από το αντάλλαγμα που δόθηκε κατά την κατάρτιση της σύμβασης παραίτησης), οπότε η σύμβαση παραίτησης αποβαίνει εν τέλει επωφελής για τον μεριδούχο που παραιτήθηκε από τη νόμιμη μοίρα του.

Γενικά η σύμβαση παραίτησης από τη νόμιμη μοίρα έναντι ανταλλάγματος, ακριβώς επειδή είναι σύμβαση παραίτησης από δικαίωμα που δεν έχει ακόμη γεννηθεί και που για το λόγο αυτό οι συμβαλλόμενοι δεν γνωρίζουν ούτε αν θα γεννηθεί ούτε την αξία που θα έχει όταν γεννηθεί, είναι σύμβαση που παρουσιάζει κινδύνους και για τους δύο συμβαλλομένους.

Ωστόσο, ο θεσμός της εκ των προτέρων παραίτησης από τη νόμιμη μοίρα θεωρείται ότι είναι (και πράγματι είναι) ένα μέσο με το οποίο μπορεί κάποιος να δώσει, όσο ακόμη ζει, στους μελλοντικούς μεριδούχους του ένα μέρος από την περιουσία του έναντι του δικαιώματος νόμιμης μοίρας που θα έχουν μετά το θάνατό του, έτσι ώστε να μπορεί στη συνέχεια με διαθήκη ή με κληρονομική σύμβαση να αφήσει ως κληρονόμους στην υπόλοιπη περιουσία του (π.χ. εμπορική επιχείρηση) τα πρόσωπα που επιθυμεί και που θεωρεί περισσότερο ικανά να τη διαχειριστούν και να την αξιοποιήσουν, εξασφαλίζοντας ότι αυτοί οι κληρονόμοι θα τη διαχειριστούν και θα την αξιοποιήσουν αποτελεσματικότερα, αφού δεν θα είναι εκτεθειμένοι σε χρηματικές αξιώσεις των μεριδούχων.

Κεφάλαιο όγδοο- Αποδοχή και αποποίηση της κληρονομίας (Νέα άρθρα ΑΚ 1844 έως 1856)

Τα άρθρα 1846 έως και 1857 αποδίδουν ισχύον δίκαιο υπό νέα αρίθμηση.

Νέο άρθρο ΑΚ 1847

Προστίθεται τελευταίο εδάφιο που προβλέπει ότι πράξεις διαχείρισης της κληρονομίας κατά την παρ. 2 του άρθρου 1856 τεκμαίρεται ότι δεν συνιστούν δήλωση αποδοχής σε προσαρμογή του άρθρου στις νέες ρυθμίσεις για το σύστημα περί ευθύνης κληρονόμου.

Νέο άρθρο ΑΚ 1851

Στην διάταξη αυτή που ρυθμίζει την περίπτωση κλήσης κληρονόμου σε περισσότερες μερίδες από την ίδια ή διαφορετική αιτία, προστίθεται τελευταίο εδάφιο που προβλέπει ότι η κατά προσαύξηση μερίδα δεν επιδέχεται χωριστή αποδοχή ή αποποίηση, εκτός από τις περιπτώσεις των άρθρων 1793 και 1816, επιλύοντας έτσι υφιστάμενο πρόβλημα και ως εκ τούτου κρίνεται θετική.

Κατάργηση ισχύουσας ΑΚ 1858

Σύμφωνα με την ισχύουσα διάταξη ΑΚ 1858 όσο ο κληρονόμος έχει το δικαίωμα να αποποιηθεί την κληρονομία δεν μπορεί να ασκηθεί δικαστικώς εναντίον του αξίωση που στρέφεται κατά της κληρονομίας, εκτός αν έχει διοριστεί κηδεμόνας της σχολάζουσας κληρονομίας. Η διάταξη αυτή περιέχει δηλαδή ως αρχή την απαγόρευση των επιθετικών ενεργειών σε βάρος του προσωρινού κληρονόμου. Η αρχή αυτή πλέον δεν περιέχεται σε κάποιο άρθρο του υπό επεξεργασία νομοσχεδίου. Καθώς επρόκειτο δε για σημαντική προστατευτική διάταξη, η κατάργησή της κρίνεται εσφαλμένη. Η αρχή περί προστασίας του προσωρινού κληρονόμου και της απαγόρευσης επιθετικών ενεργειών σε βάρος του πλέον δεν προβλέπεται ρητά. Επομένως, θα να πρέπει να συναχθεί ερμηνευτικά από επί μέρους διατάξεις που περιέχονται στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, γεγονός οποίο θα προκαλέσει ερμηνευτικές δυσκολίες.

Κεφάλαιο Δέκατο τέταρτο- Ικανοποίηση των δανειστών της κληρονομίας (Νέα άρθρα ΑΚ 1892 έως 1903).

Αρχικά να σημειωθεί ότι χρήσιμη θα ήταν η αξιοποίηση υφιστάμενων προστατευτικών θεσμών, όπως αυτός της αποδοχής με απογραφή, εντός του κατάλληλου πλαισίου και κατόπιν των απαραίτητων βελτιώσεων. Η αποδοχή με απογραφή στο υφιστάμενο δίκαιο περιέχει ως έννομη συνέπεια τον διαχωρισμό της

κληρονομίας από την ατομική περιουσία. Εφόσον η έννομη αυτή συνέπεια επιλέχθηκε ως αρχή από τις προτεινόμενες διατάξεις θα έπρεπε να διατηρηθεί και ο υφιστάμενος θεσμός που την προβλέπει. Παράλληλα θα έπρεπε να καταργηθούν οι λόγοι έκπτωσης από το ευεργέτημα και να δημιουργηθεί ευθύνη του κληρονόμου για ζημίες που προκαλεί.

Περαιτέρω, τα ζητήματα α) ευθύνης του κληρονόμου για την αμοιβή του εκκαθαριστή, αν η κληρονομία δεν επαρκεί και β) έκπτωσης του κληρονόμου και ευθύνης του για τα κληρονομικά χρέη, ανεξάρτητα από την ζημία που πιθανόν να προκαλείται, χρήσιμο θα ήταν να επανεξετασθούν.

Νέο άρθρο ΑΚ 1892:

Κρίνεται θετική η αρχή του διαχωρισμού των περιουσιών.

Νέο άρθρο ΑΚ 1893

Η δυνατότητα δικαστικής εκκαθάρισης αιτήσσει όποιου έχει έννομο συμφέρον κρίνεται θετική και στο πνεύμα της μεταρρύθμισης.

Νέο άρθρο ΑΚ 1894

Ο διαχωρισμός των περιουσιών δεν θα είναι αποτελεσματικός ως επιλογή μόνο αν διαταχθεί η εκκαθάριση. Ορθότερη θα ήταν η εισαγωγή του ως κανόνα σε κάθε περίπτωση και εξαρχής.

Νέο άρθρο ΑΚ 1895

Σύμφωνα με την εν λόγω προτεινόμενη διάταξη, πριν από την απόφαση που διατάσσει την εκκαθάριση της κληρονομίας, ο κληρονόμος δεν έχει δικαίωμα να διαθέτει αντικείμενα της κληρονομίας χωρίς άδεια του δικαστηρίου, η οποία παρέχεται για σπουδαίο λόγο που αφορά τη ζωή ή την υγεία του κληρονόμου ή του συζύγου, των γονέων ή των τέκνων του, εκτός αν είχε υποβάλει τη δήλωση της παρ. 1 του άρθρου 1892. Έχει όμως δικαίωμα να αποκομίζει τα ωφελήματα της κληρονομίας. Επίσης, έχει δικαίωμα να διαθέτει κεφάλαιο της κληρονομίας προς τον σκοπό της ικανοποίησης των δανειστών της ή της συντήρησης των αντικειμένων της.

Ο κληρονόμος ευθύνεται και με την ατομική του περιουσία για τις υποχρεώσεις της κληρονομίας, αν διέθεσε αντικείμενα της κληρονομίας κατά παράβαση της παρ. 1. Κάθε διάθεση που έγινε από τον κληρονόμο κατά παράβαση της παρ. 1 είναι άκυρη υπέρ των δανειστών της κληρονομίας, εφόσον ματαιώνει την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους.

Αν από υπαιτιότητα του κληρονόμου μειώθηκε η αξία της κληρονομίας, οι αξιώσεις των δανειστών της μπορούν να ικανοποιηθούν και από την ατομική περιουσία του.

Οι παρ. 2 και 3 δεν συνάδουν με την αρχική θετική έννομη συνέπεια, καθώς η έκπτωση αναιρείται χωρίς κάποιον λόγο, δημιουργώντας σύγχυση για το πότε επέρχεται. Συνεπώς ορθότερο θα ήταν να μην προβλέπεται ως συνέπεια η έκπτωση, αλλά η ευθύνη για ζημίες που προκαλούνται.

Νέα άρθρα ΑΚ 1896-1900

Θετικές κρίνονται οι προβλέψεις για το διορισμό δικηγόρου από ειδικό κατάλογο του δικαστηρίου της κληρονομίας ως εκκαθαριστή, για την πρόσκληση και αναγγελία κληρονομικών καθώς και την απογραφή, το έργο και την ορισθείσα από το δικαστήριο της κληρονομίας αμοιβή του εκκαθαριστή.

Νέο άρθρο ΑΚ 1900 εδ. β'

Με το άρθρο αυτό αλυσιτελώς προβλέπεται ευθύνη των κληρονόμων για την αμοιβή του εκκαθαριστή σε περίπτωση που η κληρονομία δεν επαρκεί. Κι αυτό διότι στις υπερχρεωμένες κληρονομίες, η κληρονομία είναι σχεδόν βέβαιο ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν θα επαρκεί. Η ευθύνη του κληρονόμου στην περίπτωση αυτή θα τον οδηγήσει με βεβαιότητα και πάλι στην αποποίηση, όπως στο υφιστάμενο σύστημα.

Νέα άρθρα 1902- 1903

Οι προβλέψεις σχετικά με τη διαδικασία και τις υποχρεώσεις του εκκαθαριστή σε περίπτωση ανεπάρκειας του προϊόντος εκκαθάριση, αλλά και για το πέρας αυτής κρίνονται θετικές.

**ΜΕΡΟΣ Β΄ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΛΟΙΠΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ –
ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ – ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ
ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΩΝ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

Άρθρο 15- Ευθύνη γονέων και προστασία ανηλίκου σε περίπτωση επαγωγής κληρονομίας- Αντικατάσταση άρθρου ΑΚ 1527:

Κατά τα μέχρι σήμερα ισχύοντα με το ως άνω άρθρο προβλέπεται ότι η κληρονομία που επάγεται στο ανήλικο τέκνο θεωρείται ότι γίνεται αποδεκτή πάντοτε με το ευεργέτημα της απογραφής, και το τέκνο, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 1912¹³, δεν εκπίπτει από το ευεργέτημα αυτό. Τρίτοι, που έχουν έννομο συμφέρον, μπορούν να αξιώσουν από το γονέα ο οποίος έχει τη διοίκηση, να συντάξει απογραφή μέσα σε τέσσερις μήνες το αργότερο.

Με το προτεινόμενο άρθρο 15 του σχεδίου νόμου προβλέπεται ότι για την κληρονομία που επάγεται σε ανήλικο τέκνο οι γονείς του μπορούν να υποβάλουν τη δήλωση της παρ. 1 του άρθρου 1892 μόνο μετά από άδεια δικαστηρίου. Η άδεια χορηγείται εφόσον: 1. οι γονείς δηλώσουν ότι θα ευθύνονται για τις υποχρεώσεις της κληρονομίας εις ολόκληρον με το τέκνο και 2. η αξία της περιουσίας τους ισούται ή υπερβαίνει την αξία της ατομικής περιουσίας του τέκνου κατά τον χρόνο κατάθεσης της αίτησης. Η υποβολή της δήλωσης δεν επιφέρει επίταση της ευθύνης του τέκνου έναντι των δανειστών της κληρονομίας και με την ατομική του περιουσία. Δικαίωμα αναγωγής των γονέων κατά του τέκνου αποκλείεται.

Αν οι γονείς παραλείψουν να υποβάλουν τη δήλωση ή δεν τους χορηγήθηκε η σχετική άδεια του δικαστηρίου, το τέκνο ευθύνεται και με την ατομική του περιουσία έναντι των δανειστών της κληρονομίας για την περίπτωση που οι γονείς διέθεσαν αντικείμενα της κληρονομίας. Το ίδιο ισχύει και αν η αξία της κληρονομίας

¹³ Σε περίπτωση προσώπων ανίκανων ή με περιορισμένη ικανότητα για δικαιοπραξία, για τα οποία η αποδοχή της κληρονομίας γίνεται κατά το νόμο με το ευεργέτημα της απογραφής, έκπτωση από το ευεργέτημα επειδή δεν συντάχθηκε απογραφή επέρχεται αν μέσα σε ένα χρόνο, αφότου τα πρόσωπα έγιναν απεριορίστως ικανά, δεν έκαναν την απογραφή.

*** Κατά την αληθή έννοια του άρθρου 1912 του Αστικού Κώδικα (Α.Κ., π.δ. 456/1984, Α' 164), ο κληρονόμος που ενηλικιώνεται δικαιούται εντός της ετήσιας προθεσμίας του άρθρου 1912 ΑΚ να αποποιηθεί την κληρονομία. (Άρθρο 35 Ν.4786/2021, ΦΕΚ Α 43/23.3.2021.)

μειώθηκε από την πλημμελή διαχείριση των γονέων, η οποία οφείλεται σε δόλο ή βαριά τους αμέλεια.

Πρόκειται για μια τροποποίηση ιδιαίτερα περίπλοκη που δεν συνάδει με το μέχρι σήμερα προστατευτικό πλαίσιο του κληρονομικού δικαίου, ιδίως όσον αφορά τα ανήλικα τέκνα. Η πρόβλεψη ευθύνης του τέκνου στην § 2 το καταδεικνύει και είναι απαραίτητο να αναθεωρηθεί.

Κεφάλαιο δέκατο έβδομο- Κληροδοσίες (Νέα άρθρα ΑΚ 1933-1977)

Νέο άρθρο ΑΚ 1976

Το προτεινόμενο άρθρο 1976 «Μετακληροδοσία» του νομοσχεδίου αντικαθιστά το ισχύον άρθρο 2009 ΑΚ «Υποκατάσταση καταπιστευτική», καθώς η θεωρία δέχεται ότι πρόκειται για τον ίδιο θεσμό (καταπιστευτική υποκατάσταση, καταπιστευτική κληροδοσία, διαδοχική κληροδοσία, ειδικό καταπίστευμα, μετακληροδοσία). Η διαφορά μεταξύ της ισχύουσας και της προτεινόμενης ρύθμισης εντοπίζεται στο ότι ενώ η ισχύουσα διάταξη ορίζει ότι η καταπιστευτική υποκατάσταση/μετακληροδοσία ισχύει μόνον είτε για κοινωφελή σκοπό (ν.4182/2013), είτε υπέρ των εξ αίματος συγγενών του διαθέτη σε ευθεία γραμμή ή έως τον γ' βαθμό εκ πλαγίου, οι προϋποθέσεις αυτές προτείνεται με τις διατάξεις του υπό επεξεργασία νομοσχεδίου να απαλειφθούν, ώστε η μετακληροδοσία θα αφορά σε οιοδήποτε πρόσωπο για οιονδήποτε σκοπό. Σημειώνεται ότι ο ν.4182/2013 (ΚΩΔΙΚΑΣ ΚΟΙΝΩΦΕΛΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΑΖΟΥΣΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΩΝ) ήδη αντικατεστάθη από τον ν. 5259/12.12.2025 «ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΙΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΕΣ, ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΙΔΡΥΜΑΤΑ, ΣΧΟΛΑΖΟΥΣΕΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΕΣ ΚΑΙ ΔΩΡΕΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ».

Περαιτέρω, με δεδομένο ότι η επαγωγή στον ωφελούμενο τετιμημένο – μετακληροδόχο λαμβάνει χώρα με την πλήρωση της αίρεσης ή την συμπλήρωση της προθεσμίας που όρισε ο διαθέτης, δηλαδή η παραπάνω επαγωγή ακολουθεί χρονικά την επαγωγή στον βεβαρημένο προκληροδόχο, η οποία συντελείται κατά τον χρόνο θανάτου του διαθέτη, ενώ παράλληλα είναι δυνατόν να μεσολαβούν μεταξύ των δύο

επαγωγών πολλές δεκαετίες (π.χ. 50 έτη), τίθεται το εύλογο ερώτημα της φύσεως του δικαιώματος του μετακληροδόχου κατά το άνω διάστημα.

Αν και πρόκειται για ζήτημα με μακροχρόνια αμφισβήτηση, η κρατούσα θεωρία και δικαστική ερμηνεία δέχεται ότι ο μετακληροδόχος έχει δικαίωμα προσδοκίας, γεγονός σημαίνει ότι ελπίζει να αποκτήσει το κληροδοτηθέν κατά την πλήρωση της αίρεσης ή την συμπλήρωση της προθεσμίας, διαθέτει δε τις σχετικές αξιώσεις.

Ειδικότερα, «...κατά το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την αποδοχή της πρώτης κληροδοσίας μέχρι την επαγωγή της δεύτερης κληροδοσία ο μετακληροδόχος δεν έχει πλήρες δικαίωμα επ' αυτής, αλλά διαθέτει δικαίωμα προσδοκίας, **ενοχικού χαρακτήρα**, δεδομένου ότι δεν αποκτά άμεσα και αυτοδίκαια το κληροδοτηθέν αντικείμενο. Είναι δικαιούχος υπό αναβλητική αίρεση ή προθεσμία και, συνεπώς, στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται οι διατάξεις για την αναβλητική αίρεση.. η εξουσία διάθεσης του προκληροδόχου, όσο ήρτηται η αναβλητική αίρεση ή προθεσμία, περιορίζεται στο μέτρο που προστατεύεται το δικαίωμα προσδοκίας του μετακληροδόχου. Ειδικότερα, η δικονομική προστασία του τελευταίου, πριν από την επαγωγή της μετακληροδοσίας, είναι εκείνη που προβλέπεται γενικά για κάθε υπό αίρεση δικαιούχο και συνίσταται, μεταξύ άλλων, στη δυνατότητα να ζητήσει τη λήψη **ασφαλιστικών μέτρων** για την αποτροπή της βλάβης ή ματαίωσης του δικαιώματος προσδοκίας από επικείμενη διάθεση του κληροδοτηθέντος αντικειμένου (άρθρα 682επ.,731,732 ΚΠολΔ), να ασκήσει **αναγνωριστική αγωγή (άρθρο 70 ΚΠολΔ)** για το δικαίωμα προσδοκίας, να ζητήσει, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 69 παρ.1εδάφ.ε'και 2εδάφ.γ' ΚΠολΔ, την **καταδίκη του βεβαρημένου στην παροχή του κληροδοτηθέντος αντικειμένου ή της αποζημίωσης του άρθρου 204 ΑΚ** (που εφαρμόζεται στην περίπτωση της ενοχικής φύσεως κληροδοσίας, όπως είναι η μετακληροδοσία), μόλις πληρωθεί η αίρεση .. το δικαίωμα που αποκτά ο μετακληροδόχος από την επαγωγή σε αυτόν της μετακληροδοσίας είναι **ενοχικό** και συνίσταται στην αξίωση κατά του βεβαρημένου πρώτου κληροδόχου (ή των κληρονόμων του) να του μεταβιβάσει το αντικείμενο της κληροδοσίας, εφόσον δε, μεταξύ του βεβαρημένου πρώτου κληροδόχου (ως οφειλέτη) και του μετακληροδόχου (ως δανειστή) δημιουργείται ενοχική σχέση, εφαρμόζονται και εδώ

οι διατάξεις του γενικού ενοχικού δικαίου, ως προς την ευθύνη του οφειλέτη σε περίπτωση **αδυναμίας**, υπερημερίας ή πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής κ.λ.π. .. **μετά την επαγωγή ο μετακληροδόχος μπορεί να ζητήσει αποζημίωση**, εφόσον ο βεβαρημένος προκληροδόχος, κατά το ενδιάμεσο διάστημα, έβλαψε ή ματαίωσε υπαίτια το δικαίωμα που εξαρτάται από την αίρεση ή την προθεσμία, δηλαδή την επαγωγή της μετακληροδοσίας. Πιο συγκεκριμένα, **"ματαίωση"** σημαίνει κάθε ενέργεια υλικής ή νομικής φύσεως που έχει ως αποτέλεσμα τη μη γένεση ή την **εκμηδένιση του υπό αίρεση δικαιώματος** και των περαιτέρω συνεπειών αυτού, ενώ **"βλάβη"** σημαίνει κάθε ζημία που επέρχεται στο υπό αίρεση δικαίωμα, η οποία έχει ως συνέπεια τη μείωση της οικονομικής ή της ηθικής αξίας ή των εννόμων συνεπειών του ... στην περίπτωση που υπαίτιος της ματαίωσης ή βλάβης του δικαιώματος του μετακληροδόχου είναι τρίτος, δεν μπορεί ο μετακληροδόχος, κατά το ενδιάμεσο διάστημα όσο είναι ηρτημένη η αίρεση, να στραφεί ευθέως κατά του τρίτου και να ζητήσει αποζημίωση, κατ' άρθρο 204ΑΚ, διότι η σχετική αξίωση ανήκει μόνο στο βεβαρημένο προκληροδόχο, ο οποίος μετά την επαγωγή της μετακληροδοσίας θα υποχρεούται να αποδώσει στον δικαιούχο (μετακληροδόχο) την τυχόν ληφθείσα αποζημίωση ή να εκχωρήσει σε αυτόν την τυχόν κατά του τρίτου υφιστάμενη σχετική απαίτησή του.» (Α.Π. 1021/2018 Γ' ΠΟΛ.).

Από τα ανωτέρω σαφώς συνάγεται ότι η θέση του μετακληροδόχου είναι σημαντικά επισφαλής με δεδομένο τον κίνδυνο εκποίησης του πράγματος, ιδίως ακινήτου, από τον προκληροδόχο. Σε περίπτωση που επιχειρηθεί και δεν καταστεί δυνατή η αποτροπή μέσω προσωρινής δικαστικής προστασίας, η απώλεια του κληροδοτήματος και η ενεργοποίηση του δικαιώματος του μετακληροδόχου σε διάρρηξη της δικαιοπραξίας είναι δυνατή μόνο μετά το χρόνο επαγωγής του καταπιστεύματος (βλ. Α.Σ.Γεωργιάδης, Κληρονομικό Δίκαιο, 2^η εκδ. Σάκκουλας, σ.1141, παρ.18).

Καθίσταται έτσι σαφές ότι η εν λόγω ρύθμιση ως ισχύει απαιτεί εξορθολογισμό προκειμένου να καταστεί ξεκάθαρη και να μην απαιτείται ερμηνευτική προσέγγιση κατά περίπτωση, κάτι που δεν κατατείνει στην ασφάλεια δικαίου. Και η προτεινόμενη διάταξη, όμως, δεν φαίνεται να λειτουργεί προς το

σκοπό αυτό, ούτε να διασφαλίζει την ασφάλεια ως προς την πραγματική αποτύπωση της ιερότητας της τελευταίας βούλησης των προσώπων.

Ως εκ τούτων, η προτεινόμενη αυτή ρύθμιση κρίνεται σκόπιμο να επανεξετασθεί προκειμένου να επιλυθούν με ρητή πρόβλεψη οι διαχρονικά υφιστάμενες επί της ουσίας αβελτηρίες και να ενισχυθεί η προστασία του μετακληροδόχου με τη θέση δικλείδων ασφαλείας που θα διασφαλίζουν περαιτέρω το δικαίωμά του και την βούληση του διαθέτη. Μια τέτοια δικλείδα ασφαλείας που θα απέτρεπε την τυχόν εκποίηση του πράγματος απο τον κληροδόχο θα μπορούσε να αποτελεί η προβλεψη ενεργοποίησης του δικαιώματος του μετακληροδόχου σε αποδοχή υπό αίρεση ή προθεσμία κατά το χρόνο επαγωγής της κληροδοσίας στον προκληροδόχο (θάνατος διαθέτη κλπ).

Τέλος, με δεδομένο ότι η κατά τα ανωτέρω πλήρωση αίρεσης ή συμπλήρωση προθεσμίας μπορεί να διαρκέσει πολλές δεκαετίες (π.χ. 50 έτη, ήτοι μισό αιώνα, ως η Α.Π. 1021/2018, Γ' ΠΟΛ.), πρέπει να αποσαφηνισθεί εάν και στην περίπτωση της μετακληροδοσίας θα ισχύει η προτεινόμενη προσθήκη του εδ. β' του άρθρου 1962 (νυν ΑΚ.1995), η οποία ούτως ή άλλως είναι πολύ περιορισμένη και ασφυκτική (2 και 5 έτη) και ανεπιτυχώς προτείνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο 19 Αρμοδιότητα για την κήρυξη ιδιόγραφης διαθήκης ως κυρίας – Αντικατάσταση άρθρου 808Α Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας

Με την προτεινόμενη αυτή διάταξη προκύπτει σύγχυση σχετικά με την αρμοδιότητα κήρυξης κυρίας των διαθηκών, καθώς προβλέπεται τροποποίηση του άρθρου 808Α ΚΠολΔ για τις περιπτώσεις του δεύτερου, τρίτου και τέταρτου εδαφίου του άρθρου 1763 ΑΚ (στα οποία μάλιστα περιλαμβάνονται όλες οι κατηγορίες ιδιόγραφων διαθηκών) δίνοντας αρμοδιότητα για κήρυξη της διαθήκης ως κυρίας στον δικαστή του μονομελούς πρωτοδικείου, μετά από γραφολογική πραγματογνωμοσύνη, και μάλιστα μετά από κλήση και του Ελληνικού Δημοσίου αν τιμώμενος με την διαθήκη είναι αποκλειστικά εξωτικός.

Δεδομένου ότι σύμφωνα και με τις ισχύουσες διατάξεις του ΚπολΔ (κατόπιν των πρόσφατων τροποποιήσεων του με το άρθρου 89 Ν. 5221/2025 με έναρξη ισχύος, από 1.11.2025), αλλά και με την παρ. 1 του ίδιου του προτεινόμενου άρθρου 19, την γενική αυτή αρμοδιότητα (για κήρυξη διαθήκης ως κυρίας) έχουν οι συμβολαιογράφοι, καθίσταται ασαφές ποιες περιπτώσεις καταλαμβάνονται τελικά από τη ρύθμιση του προτεινόμενου άρθρου 1763 § 2. Ως εκ τούτου απαραίτητη κρίνεται η σχετική νομοτεχνική βελτίωση.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ Ο.Κ.Ε.

Η ελληνική πολιτεία επιχειρεί μέσω της αναμόρφωσης του Κληρονομικού δικαίου έναν ουσιαστικό, ψηφιακό και οργανωτικό μετασχηματισμό της δικαιοσύνης, με τις υιοθετούμενες πολιτικές να στοχεύουν σε προσαρμογή του πεδίου προστασίας του κληρονομικού δικαίου στις τρέχουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, σε μείωση των αντιδικιών και των δικαστικών διενέξεων, σε αποδέσμευση των δικαστηρίων από γραφειοκρατικές διαδικασίες, σε επιτάχυνση εξυπηρέτησης του πολίτη μέσω ψηφιοποίησης υπηρεσιών.

Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενες γνωμοδοτήσεις της Ο.Κ.Ε.¹⁴, για να είναι αποτελεσματική και βιώσιμη μια τέτοιου είδους νομοθετική παρέμβαση που αφορά στην εισαγωγή νέων διατάξεων Κωδίκων, αλλά και την τροποποίηση υφιστάμενων αναγκαία κρίνεται η τήρηση των κανόνων της καλής νομοθέτησης μέσω:

Πλήρους αξιοποίησης της Ο.Κ.Ε. και ουσιαστικής συμπερίληψης των Γνωμών της για τη βελτίωση των προτεινόμενων ρυθμίσεων και την διασφάλιση της αποτελεσματικότητάς τους, τηρώντας τις εκ του νόμου προθεσμίες για την διατύπωση Γνώμης και την συνεδρίαση των οργάνων της.

Παροχής επαρκούς χρόνου για την διαβούλευση επί προτεινόμενων νομοθετημάτων ή/ και τροποποιήσεων αυτών (ιδίως Κωδίκων οι οποίοι πρέπει να

¹⁴ https://oke.gr/sites/default/files/372-oke-gnomi_shn_yp._dikaiosynis-eniaio_psifiako_mitroo_diafithoras.pdf

αντιμετωπίζονται ως σύστημα κανόνων δικαίου με συνοχή, σαφήνεια, συνεκτικότητα και πληρότητα).

Η Ο.Κ.Ε. εκτιμά ότι με το παρόν νομοσχέδιο αντιμετωπίζονται με τρόπο σύγχρονο και αποτελεσματικό ζητήματα του κληρονομικού δικαίου, τα οποία έρχονταν μεταρρύθμισης ως αναχρονιστικά ή αναποτελεσματικά στην πράξη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η απλοποίηση διαδικασιών και η ενοποίηση προϋποθέσεων σύνταξης έκτακτης διαθήκης, η απλοποίηση της διαδικασίας για την σύναψη δημόσιας διαθήκης, η αναβάθμιση του θεσμού της δικαστικής εκκαθάρισης, η αντιστροφή του συστήματος ευθύνης κληρονόμου, η συμπερίληψη ρητής πρόβλεψης σχετικά με τη μερίδα των ετεροθαλών αδερφών, η κατάργηση του «άτιμου ή ανήθικου βίου» ως λόγου αποκλήρωσης, η κατάργηση του θεσμού της νέμησης ανιόντος. Ορθά εισήχθησαν δε νέες διατάξεις οι οποίες φαίνονται να ανταποκρίνονται στις τρέχουσες απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνίας, όπως η εισαγωγή κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου και σύμβασης εκ των προτέρων παραίτησης, η αναγνώριση συντρόφου σε ελεύθερη ένωση και η νόμιμη κληροδοσία φροντιστή.

Πλην, όμως, προς επίτευξη των ανωτέρω αναφερόμενων στόχων και προς αποτελεσματικότερη εφαρμογή του νέου κληρονομικού δικαίου, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι στο πλαίσιο της αρχής της καλής νομοθέτησης και της διασφάλισης του δικαίου απαιτούνται επιπλέον:

α) σαφήνεια και ακρίβεια στις διατυπώσεις ιδίως στις νεοεισαχθείσες ρυθμίσεις, ώστε να αποφεύγονται ερμηνευτικές αμφισημίες και δυσχέρειες κατά την εφαρμογή. Ειδικότερα, κρίσιμη κρίνεται η σαφήνεια και η ακρίβεια των διατάξεων λ.χ. σε ζητήματα α) εξισορρόπησης ελευθερίας διαχείρισης εν ζωή και κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου, β) απόδειξης συντροφικής σχέσης σε ελεύθερη ένωση με τον κληρονομούμενο, γ) προσδιορισμού των όρων «νομικά πρόσωπα ή φυσικά πρόσωπα που συνδέονται με τα ως άνω ιδρύματα» (άρθρου 1724 σχετικά με ιδιόγραφες διαθήκες από πρόσωπα που περιθάλπονται σε νοσοκομεία, κλινικές, μονάδες φροντίδας ηλικιωμένων και άλλα θεραπευτήρια) και «σημαντικά δυσχερής

κατάρτιση διαθήκης» (άρθρο 1750 για έκτακτη διαθήκη), δ) προσδιορισμού αρμοδιότητας για την κήρυξη ιδιόγραφης διαθήκης ως κυρίας

β) πρόβλεψη ρητών μεταβατικών διατάξεων σχετικά με την επίδραση των τροποποιούμενων ρυθμίσεων στις εκκρεμείς υποθέσεις, ιδίως σχετικά με την ευθύνη κληρονόμων που είχαν ήδη αποδεχθεί απεριορίστως κληρονομία κατά το ισχύον δίκαιο και την τύχη εκκρεμών αγωγών περί νόμιμης μοίρας και περί αναγνώρισης αναξιοότητας κατά το χρόνο έναρξη ισχύος, αλλά και σχετικά με την ισχύ ιδιόγραφων διαθηκών που έχουν ήδη δημοσιευθεί με το ισχύον καθεστώς χωρίς να έχουν κηρυχθεί κυρίες (προκειμένου να ξεκινήσουν τα έννομα αποτελέσματά τους, όπως προβλέπουν οι προτεινόμενες ρυθμίσεις)

γ) τήρηση της αρχής της αναλογικότητας και ισορροπίας μεταξύ ελευθερίας διαθέσεως και προστατευτικού χαρακτήρα διατάξεων (σε πρόσωπα ή περιουσία) όπως λ.χ. στις περιπτώσεις της αναπροσαρμογής της μερίδας του επιζώντος συζύγου η οποία διαφοροποιείται χωρίς προφανή αιτία σύμφωνα με τον αριθμό των τέκνων, των διατάξεων της νόμιμης μοίρας και της εξισορρόπησης ελευθερίας διαχείρισης εν ζωή και κληρονομικής σύμβασης αιτία θανάτου

δ) διασφάλιση πρακτικής εφαρμοσιμότητας των προτεινόμενων διατάξεων μέσω πλήρως λειτουργικών πληροφοριακών συστημάτων και σαφών διαδικαστικών ρυθμίσεων

ε) αξιοποίηση δοκιμασμένων και λειτουργικών υφιστάμενων θεσμών του κληρονομικού δικαίου (λ.χ. αποδοχής με το ευεργέτημα της απογραφής), κατόπιν αναβάθμισης τους, υιοθέτησης των απαραίτητων βελτιώσεων και εναρμόνισής τους με το νέο πλέγμα διατάξεων

στ) εναρμόνιση με τον Κανονισμό 650/2012/ΕΕ και άλλες δεσμευτικές για τη χώρα μας σχετικές ενωσιακές ρυθμίσεις

ζ) μακροπρόθεσμη στόχευση και λήψη υπόψη μελλοντικών απαιτήσεων, καθώς το νέο κληρονομικό δίκαιο ενδέχεται- σε όχι πολύ μακρινό χρονικό διάστημα- να κληθεί να ενσωματώσει και να ρυθμίσει ζητήματα υπό το πρίσμα πιο προηγμένων

τεχνολογικών μέσων και επιτευγμάτων (λ.χ. προσαρμογή για την υιοθέτηση ψηφιακής διαθήκης).